

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Vojtěch Bažant

Obraz francouzských a burgundských zemí očima pozdně středověkého českého cestovatele

A portrayal of the French and Burgundy lands in eyes of a late medieval Czech traveller.

Praha 2010

vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Martinu Nejedlému, Dr. za vstřícné a motivující vedení práce, a zároveň Mgr. Pavlovi Soukupovi, PhD. za cenné připomínky a rady. Konečně děkuji za podněty rovněž konzultantům této práce Prof. Jacquesi Paviotovi z Université Paris XII a Dr. Eloise Adde.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze 24. 5. 2010

Vojtěch Bažant

Bibliografický záznam

Bažant, Vojtěch, *Obraz francouzských a burgundských zemí očima pozdně středověkého českého cestovatele*, Praha: Karlova univerzita, Filozofická fakulta, 2010, 51 s. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Martin Nejedlý, Dr.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje cestopisům panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bírkova vzniklým jako součást zahraniční politiky českého krále Jiřího z Poděbrad. Studie analyzuje obraz „druhého“ na příkladu Francouzského království a Burgundského vévodství s ohledem na dobový kontext.

Annotation

The Bachelor paper follows topic of books of travels written by squire Jaroslav and Vaclav Sasek of Birkov. Books of travels were part of foreign policy of Bohemian king George of Podiebrady. Kingdom of France and Duchy of Burgundy serve as examples for analysis of a portrayal of “the other”. Study is based on travellers’ narrative strategy due to contemporary context.

Klíčová slova

Cestopisy, Obraz druhého, panoš Jaroslav, Václav Šašek z Bírkova, Francouzské království, Burgundské vévodství, 15. století

Keywords

Books of travels, A portrayal of “the other”, squire Jaroslav, Vaclav Sasek of Birkov, Kingdom of France, Duchy of Burgundy, 15th century

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Poznámky k otázce cestování v pozdním středověku a dobovým souvislostem.....	9
2.1 Cestování v pozdním středověku	9
2.2 Království Jiřího z Poděbrad	12
2.3 Panoš Jaroslav, Václav Šašek z Břkova.....	14
3. Obraz francouzských a burgundských zemí	19
3.1 Francouzi a Burgundané podle panoše Jaroslava	19
3.2 Obraz druhého v deníku Václava Šaška z Břkova	30
4. Závěr	43
5. Citovaná a použitá literatura	45
5.1 Prameny.....	45
5.2 Literatura	46
6. Přílohy.....	50

1. Úvod

Pro vytváření obrazu o dějinách, jejich souvislostech, příčinách a důsledcích je užitečné zpracovávat jak témata *velkých dějin*, tak náměty *mikrohistorické*, jež *velké dějiny* doplňují a vytvářejí zajímavé platformy pro nové uchopení pramenů a jejich interpretaci. Není zbytečné znovu otevírat již probádané kapitoly dějin a uzpůsobovat jejich interpretaci modernímu bádání a přibližovat je moderní společnosti. Návrat k dříve napsanému a podrobení pramenů nové kritice není neúctou k předchozím generacím historiků. Právě naopak, současné metody navazují na díla otců dějepisu, ať již jsou k nim implicitně analogické¹, nebo mají ke klasické historiografii „revoluční vztah“. Historiografické práce posledních dvou staletí vydláždily cestu dnešnímu historikovi a jsou ceněnou základnou, bez níž bychom se dnes neobešli. Zároveň nesmíme opomínat méně známé prameny a věnovat pozornost také jim. Rozsáhlost dějepisné látky nabízí široké pole uzrálých témat, po nichž stačí jen sáhnout. V duchu těchto myšlenek jsem se rozhodl v bakalářské práci propojit dva historické prameny. Jeden z nich je notoricky známý, zatímco druhý stál nadlouho v pozadí a nedočkal se soustředěného výzkumu.

Takovým relativně neznámým je cestopisné vyprávění panoše Jaroslava². Autor prvního cestopisu české provenience si zapsal poznámky³ z cesty poslů Jiřího z Poděbrad, kteří byli vyslaní ke dvoru Ludvíka XI., krále Francie. Vyprávění se soustředí na strasti putování, nálady mezi Evropany vůči „kacířským“ Čechům a popisy diplomatických rozhovorů. Navíc nám podává zprávu o osobnostech, jakou byl například Antonio Marini z Grenoblu, všestranný světoběžník téměř cimrmanovského ražení. Zápisky panoše Jaroslava stojí ve stínu slavnějšího cestopisu. Veřejnost dobře zná Václava Šaška z Bífkova a cestu pana Lva z Rožmitálu „z Čech až na konec světa“, a to hlavně díky populární dětské knížce

¹ Typickým příkladem analogického přístupu k historickému bádání je „národní narativ“ převažující v českém dějepisectví. Tento přístup v mnohém navazuje na odkaz Františka Palackého.

² Urbánek, Rudolf, *Deník panoše Jaroslava o poselstvu pana Albrechta Kostky z Postupic k Ludvíkovi XI., králi francouzskému, r. 1464*, in: *Ve službách Jiříka krále*, Praha 1940, str. 1-30 (Dále jen „Jaroslav“).

³ K formě Jaroslavova cestopisu a jeho „dokončenosti“, Nejedlý, Martin, *Traité de paix et ambassades de bonne volonté de Georges, le « roi hussite »*, In: *De la Bohême jusqu'à Compostelle. Aux sources de l'idée d'union européenne*, Denise Péricard-Méa (ed.), Paris, 2008, str. 33.

Aloise Jiráska.⁴ Šaškův rozsáhlejší (a zdá se dokončený) cestovní deník se dočkal latinského překladu v polovině šestnáctého století a jako velmi oblíbený pramen také mnoha edic.

Obě poselstva měla několik společných styčných bodů, které mne přivedly k možnosti vřadit je do jedné studie. Reprezentativní politické výpravy na evropský západ byly jedním z pilířů mezinárodní politiky českého krále Jiřího z Poděbrad. Byly vyslány v krátkém časovém rozmezí. Pan Albrecht Kostka z Postupic vedl svou výpravu, jejímž členem byl i panoš Jaroslav, v roce 1464. Pan Lev z Rožmitálu a na Blatné procestoval západní Evropu v letech 1465-1467. Zatímco Šašek píše o cestě až do španělských zemí, do Santiaga de Compostela a na Finisterre neboli Konec světa, Jaroslav se mohl těšit „pouze“ z francouzského království. Francouzské a burgundské země považují za průsečík zmíněných výprav umožňující komparaci obou cestopisů v konkrétnější rovině. Na zajímavosti z pohledu autorů zároveň přidává geografický odstup frankofonních krajů od zemí Koruny české. Čechové, jejich země a zvyky tak dostávaly jakýsi punc exotičnosti, neboť husitské války do jisté míry přerušily v první polovině patnáctého století někdejší kontakty. Představa o českém kacírství tak mohla v hlavách lidí divoce kvést. To samozřejmě ovlivnilo i zpětnou vazbu, tedy obraz francouzských a burgundských zemí, jak jej zaznamenali Šašek i Jaroslav.

Prameny cestopisné povahy jsou plné zajímavých informací pro historika. Jsou bezprostředním vyjádřením pocitů autora. Bez dalšího zprostředkování můžeme s trochou nadsázky tvrdit, že skrze cestopisy, paměti, zápisky a podobné prameny se nám naskýtá pohled pod pokličku skrývající vlastní „svět středověkého člověka“. Zároveň se můžeme dohadovat také o individuálních postojích v mentalitě Evropanů patnáctého století. Díky tomu, že máme k dispozici dva prameny⁵ pojednávající o podobném tématu, lze vytvářet představu o zažitých předsudcích k „druhému“, o vytváření stereotypů a identit.

Hlavní téma práce (tj. obraz francouzských a burgundských zemí) je třeba upřesnit. Obraz zemí neznamená, že se v této studii chci věnovat pouze konkrétním vjemům, které se vtiskly do paměti autorů a tím i do jejich cestopisů. Hlavním cílem práce je zhodnotit obraz popisovaných zemí v kontextu poloviny patnáctého století a především v návaznosti na

⁴ Urbánek, Rudolf, *Deník Václava Šaška z Bírškova o jízdě pana Lva z Rožmitálu po střední a západní Evropě r. 1465-1467, doplněný výňatky ze zápisků Gabriela Tetzela*, in: *Ve službách Jiříka krále*, Praha 1940, str. 31-184 (dále jen „Šašek“); Jirásek, Alois, *Z Čech až na Konec světa*, Praha, 1971.

⁵ V tomto případě by bylo možné mluvit dokonce o třech pramenech. Cesta Lva z Rožmitálu byla popsána nejen Václavem Šaškem z Bírškova, ale zároveň také norimberským měšťanem Gabrielem Tetzlem. Nejnověji v češtině: Tetzl, Gabriel, *Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465-1467*, Olomouc, 2003.

osobnosti panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bířkova. Pojem země pak skrývá složitější charakteristiku. Protože země ve smyslu životního prostoru člověka je především dílem lidí, také v této práci se chci věnovat zejména vnímání druhých lidí, tj. Francouzů a Burgundů. V tomto smyslu zahrnuji do záběru svého zájmu chování „druhých“, jejich přístup k českým poselstvům, paměť lidí a struktury společnosti. To vše na základě individuálních zkušeností a přístupů každého z autorů.

Celá studie je rozdělena na dvě hlavní části. První z nich je důležitá pro pochopení problematiky z širšího pohledu. Věnuje se dílčím fenoménům středověké společnosti, které se zároveň vztahují k oběma cestopisům a jsou důležitou přehrou druhé hlavní části, interpretace samotných pramenů.

2. Poznámky k otázce cestování v pozdním středověku a soudobým souvislostem

Úkolem této části není podat souvislý obraz možností cestování v pozdním středověku, ani Evropy v polovině patnáctého století, tj. soudobých společenských schémat, kulturních okruhů a mezinárodní politické situace. Výsledkem by měla být především široká škála podkladů, které se přímo týkají zpracovávaných pramenů, cestopisů panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bříkova. Závěrem této kapitoly je především zamyšlení nad povahou obou cestopisů a rolí jejich autorů v kontextu doby.

2.1 Cestování v pozdním středověku

Cestopis je zlatým dolem pro studium praktického cestování ve středověku. Popisuje překážky na cestě, síť cest nebo každodenní strasti cestovatele. Z této palety pro své účely využiji jen skromný díl, který se však úzce váže k charakteru deníků panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bříkova.

Středověký cestovatel se musel na svých cestách potýkat s mnohými problémy a překážkami. Takovou obtíží je například problematika orientace na cestě, navigace a geografické znalosti středověkých lidí. V cestopisech panoše Jaroslava i Václava Šaška z Bříkova lze nalézt doklady, že právě tento problém museli cestovatelé řešit. Při zastávce v Lyonu poslal Albrecht Kostka z Postupic svého panoše Jaroslava, aby sehnal místního průvodce: „*A tak poslal dvě pacholat a Jaroslava, a zjednali jakéhos vuodci, pidrmana, ješto ani cesty ani mluvíti uměl.*“⁶ Šašek z Bříkova vypráví o cestě na Britské ostrovy přes kanál La Manche: „*A tu oni, poučivše naše plavce podrobně, jak mají k těm místům plouti a které hvězdy mají pozorovati, odjeli.*“⁷

Zajímavým pomocníkem byly tzv. souřadnicové tabulky. V zásadě jde o výpisy měst, vzdáleností mezi nimi, jejich polohy vůči vodním tokům, a jejich zeměpisné šířky a délky. Pro cestovatele fungovaly jako jakési primitivní průvodce, díky nimž mohli plánovat svou

⁶ Jaroslav, str. 26.

⁷ Šašek, str. 73-74.

cestu.⁸ Autorem takových tabulek, vycházejících ze starších zdrojů, byl například Reinhard Pragensis.⁹ Souřadnice tvořily základ pro mapy norimberského kartografa a výrobce kompasů Erharda Etzlauba.¹⁰ Nejznámějšími Etzlaubovými mapami byly průvodce do Říma pro poutníky, které obsahovaly jako nejdůležitější informace výčet měst a jejich vzdálenosti.¹¹ Velice zajímavá je nápadná podobnost zápisů těchto tabulek s cestopisy. Souřadnice vycházely ze starších pramenů.¹² Domnívám se, že soudobé souřadnicové tabulky byly využívány při cestách, zvláště při tak významných a dalekých výpravách (jako byly cesty poslů krále Jiřího). Páteř obou zkoumaných cestopisů totiž tvoří právě stručná charakteristika měst ležících na stezce, vzdálenosti mezi nimi a popis zajímavých navštívení hodných míst, zejména výčet relikvií. Tato tendence k upřesňování topografických údajů je zřejmá především u Jaroslava, Šaškův deník sice svůj základ odvozuje od podobného schématu, ale jeho význam je upozaděn literárními ambicemi cestopisu. Právě protože dílem panoše Jaroslava jsou „pouhé“ nedokončené poznámky, vyniká souvislost mezi nimi a souřadnicovými tabulkami, které možná i podvědomě autora ovlivnily. Tento praktický přístup má platnost s ohledem na Jaroslavovu roli politika a královského posla, jak ještě upozorním.

Druhou poznámkou v této podkapitole je stručné připomenutí soudobého významu hrobu svatého Jakuba v Compostele. Využití této otázky má platnost především pro deník Václava Šaška z Bříkova, který se několikrát přímo přiznává, že právě Compostela je hlavním cílem celého putování Lva z Rožmitálu a jeho společníků.¹³ Vedle Říma a Jeruzaléma to byla právě galicijská Compostela, kam se ubírali středověcí poutníci nejčastěji. Velká obliba trvala od doby, kdy byly compostelské poutě podporovány reformátory z Cluny, svého zenitu dosáhl

⁸ Kuchař, Karel, *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. díl. Mapy českých zemí do poloviny 18. století*, Praha, 1959, str. 7. Zde odkazy na další literaturu.

⁹ Až do vydání Kutnohorského dekretu roku 1409 přednášel matematiku na pražské univerzitě. Jeho seznam kartografických souřadnic vznikl v klášteře Klosterneuburg u Vídně po roce 1440. Viz Martínek, Jiří, Martínek, Miloslav, *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*, Praha, 1998, str. 363.

¹⁰ Kuchař, Karel, *Mapový obraz Čech před 500 lety*, in: *Kartografický přehled 8/1954*, str. 67-68. O osobě Erharda Etzlauba např. English, Brigitte, *Erhard Etzlaub's projection and methods of mapping*, in: *Imago Mundi*, 48/1996, str. 103-123.

¹¹ Týž, *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. díl. Mapy českých zemí do poloviny 18. století*, Praha, 1959, str. 8.

¹² Tamtéž, str. 7.

¹³ „Z listů svého pána vidíme, že jemuž znamenitý a velmi urozený; pročez, přeješ-li si, třebaš až do Compostelly tě ochotně doprovodíme“, Šašek, str. 73; „Toto město leží na cestě do Compostelly“, Šašek, str. 84; „Ve vzdálenosti jedné míle od vesnice leží na compostelské cestě“, Šašek, str. 86.

svatojakubský kult v patnáctém století.¹⁴ Důležitým pramenem pro studium poutí k hrobu sv. Jakuba Staršího je *Liber sancti Jacobi*.¹⁵ Jde o soubor textů vztahujících se ke kultovnímu místu v Compostele. Čtvrtá kniha obsahuje „Historii Karla Velikého a Rolanda“ (Historia Turpini). Svou formou je počítána mezi literaturu typu *chanson de geste*. Pátou (a poslední) knihou tohoto souboru je tzv. „Průvodce poutníka do Santiaga de Compostela“. Z páté knihy jsou v souvislosti této studie cennou informací popisy možných cest k hrobu sv. Jakuba Staršího. Používalo se totiž velké množství cest z různých regionů, kde poutník svou cestu nastoupil. Tzv. *Via Turonensis* vedla poutníka především z Chartres a Paříže. V Toursu se spojovala s dalšími cestami a pokračovala např. přes Poitiers, Saintes, Blaye až do Puente la Reina na Pyrenejském poloostrově.¹⁶ Tato trasa se nápadně shoduje s popisem důležitých kultovních míst v cestopise Václava Šaška z Bříkova.¹⁷

Zároveň je důležité upozornit, že askeze (poutím vlastní) tvořila velice důležitou součást rytířské kultury při jejím vzniku.¹⁸ Čtrnácté a patnácté století znamenalo přeměnu přísných pravidel rytířství spíše v životní styl, který se však výrazně projevil v politické praxi a reprezentaci.¹⁹ Cestopis Šaška z Bříkova je silně zabarven rytířskými myšlenkami, které jsou doplněny poutnickou ideou a celá výprava se tak svým vnitřním smyslem vrací k jádru rytířské kultury.

¹⁴ Vondráková, Monika, *Svatojakubské poutní cesty*, in: Slánské rozhovory 2004. Španělsko. Filosofie, teologie, dějiny umění, literatura, Slaný, 2005, str. 42. Mimo jiné také pro geografickou situaci Compostely na „Konci světa“, obtížnou dostupnost Jeruzaléma v 15. století, a v případě českého poselstva také špatné vztahy s římskou kurií.

¹⁵ Herbers, Klaus, Nola, Manuel Santos (eds.), *Liber sancti Jacobi (Codex Calixtinus)*, Santiago de Compostela, 1998.

¹⁶ Vondráková, Monika, *Homo viator čili člověk putující. Několik poznámek ke středověkému putování ke hrobu sv. Jakuba Staršího*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica 33/2007, str. 39.

¹⁷ Srov. Příloha č. 1.

¹⁸ Huizinga, Johan, *Podzim středověku*, Praha, 2010, str. 79.

¹⁹ Tamtéž, str. 80.

2.2 Království Jiřího z Poděbrad

Království Jiřího z Poděbrad je od vydání *Dějiny národu českého* Františka Palackého, jedním ze „symbolických center“²⁰ českých dějin. V pojetí různých historiografických škol bylo pojímáno jako zásadní období dějin pokroku, náboženské tolerance, demokratičnosti a národního cítění.

Historiografie (věnující se poděbradské epoše) se ve většině případů opírá o několik tematických okruhů. Patří mezi ně síla diplomatických schopností krále Jiřího, boj proti papežské kurii nebo politicky promyšlená hra o uznání „povýšence“ z Poděbrad za právoplatného křesťanského krále. To vše prostřednictvím důsledně vedené zahraniční politiky, které se účastnili Jiřího rádci původem z ciziny. Jiří měl být také národně uvědomělým domácím politikem, obráncem kalicha a české „svobody“. Králi „dvojího lidu“ byla přiznávána role v restrukturalizačně-ekonomických procesech. Především však měl zastávat roli pokrokového panovníka, který přispěl ráznými kroky k „přeměně“ středověké Evropy ve svět renesance a humanismu.

Současné bádání tento obraz posouvá, zmírňuje a poupravuje.²¹ Základní tematické okruhy studia poděbradského království však zůstávají stejné. Také pro tuto studii se některé dílčí části těchto okruhů stanou důležitým podkladem. Pozornost budu věnovat třem oblastem (zahraniční politika Jiřího z Poděbrad, ekonomická přestavba Jiřího království a role zahraničních rádců v těchto procesech).

Zahraniční politika Jiřího z Poděbrad měla především dvojí význam. Jiří musel obhájit postavení legitimního panovníka, neboť pocházel „pouze“ z prostředí domácí panské šlechty. Zároveň byl nucen bojovat o právoplatnost tzv. Basilejských kompaktát a oprávněnost kalicha. Jiřího politika se zaměřovala na obhájení pozice v rámci vlastního panství (z volebního aktu byla totiž vyřazena šlechta vedlejších korunních zemí) a na oblast Říše (mnohdy se tyto prostory slučovaly, typickým příkladem je boj o uznání v Lužici, kde se musel král Jiří vypořádat také s nároky Viléma Saského). Dalším jeho diplomatickým cílem

²⁰ Havelka, Miloš, *K problému „symbolických center“ české historické paměti*, in: *Dějiny a smysl*, Praha, 2001, str. 6-43.

²¹ Základní faktografickou příručkou k době Jiřího království je nedokončené úctyhodné dílo Rudolfa Urbánka *Věk poděbradský*, které vycházelo v rámci řady *České dějiny*. K problematice předcházející cestě Albrechta Kostky z Postupic a Lva z Rožmitálu: Urbánek, Rudolf, *Věk poděbradský IV. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460-1464*, Praha, 1962; Srov. poslední syntéza Čornej, Petr, Bartlová, Milena, *Velké dějiny českých zemí VI. 1437-1526*, Praha a Litomyšl, 2007. Především z Urbánkova díla a z Čornejovy syntézy čerpá také tato kapitola.

byla papežská kurie. Počáteční dobré vztahy vystřídala nedůvěra vzhledem k otálení se složením přísahy Římu a také kvůli problematickému výkladu Jiřího korunovační přísahy. Římská politika se do jisté míry propojila se vztahy vůči Uhrám a Matyáši Korvínovi, který byl po přerušení dobrých styků s Jiřím Poděbradským papežským favoritem. Poslední okruh tvoří zbylé cíle Jiřího snah, Francouzské království, vévodství burgundské, Benátky, Polské království. Z úhlu této studie se jeví především jako regiony, které měly co dělat s plánem Parlamentu evropských knížat. Mírový projekt, jehož autorem byl Antonio Marini z Grenoblu, dodává diplomacii Jiřího z Poděbrad v očích českých historiků nadčasový rozměr. Je nutné připomenout, že Mariniho plán byl jen další v řadě neúspěšných akcí, které se pokoušely o evropskou integraci.²² Samotný plán předpokládal vytvoření aliance evropských suverénů pro řešení sporů a zachování míru v Evropě.²³ Činorodý Marini sepsal také memorandum obsahující návrh protiturecké kruciáty.²⁴ Často je vyzdvihován pokrokový model českých návrhů v opozici proti „středověkému“ papežskému postupu, jehož vizí byla křížová výprava vyhlášená v Mantově. Opatrnosti však není nikdy nazbyt a také v tomto případě hrozí nebezpečná a neodůvodněná chvála českého „národního“ krále. To posiluje představa o zásadním „přelomu“, který přišel s povýšením pána na krále. Například královská legitimita Jiřího se opírala o středověkou tradici českých králů, byla založena na korunovačním řádu Karla IV., stejně tak hold císaři proběhl v typicky středověkém duchu.²⁵ Také Mariniho plán není v této souvislosti výjimkou. Přes obecnou představu, že se především snaží vyřadit papeže ze hry, je jeho text trochu odlišný. Papežovi totiž sice vymezuje jasné pole působnosti a odkazuje ho z politiky do roviny morální autority, ale zachovává ideu křesťanského náboženského universalismu. Vazbu na říšskou ideu představuje Němec doktor Martin Mair (rádce Jiřího z Poděbrad), který představil plán, na základě kterého se měl český král postavit do čela Říše jako reformátor, po kterém tolik toužila říšská knížata. Součástí politiky Jiřího z Poděbrad byl také Řehoř z Heimburku (chronologicky poslední z významných zahraničních poradců krále). Ten je ovšem znám jako

²² Kovář, Martin, Horčíčka, Václav, *Dějiny Evropské integrace I*, Praha, 2005, str. 16-22.

²³ Text Mariniho projektu v bilingvní (latinsko-české) verzi viz Kejř, Jiří (ed.), *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464*, Praha, 1964, str. 59-79.

²⁴ Před nedávnem byla publikována edice memoranda v článku Františka Šmahela, *Antoine Marini de Grenoble et son Mémoire sur la nécessité d'une aliance anti-turque*, in: *La noblesse et la croisade à la fin du Moyen Âge* (France, Bourgogne, Bôhème), ed. Martin Nejedlý, Jaroslav Svátek, Toulouse, 2009, str. 205-232.

²⁵ Macek, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha, 1973, str. 126; 129.

humanista a skrze jeho osobnost je možné přisoudit poděbradské době pokrok mířící k renesanční kultuře.

Pro diplomatické účely, zdá se, vybral Jiří skupinu blízkých a osvědčených posílů. Věrní spolupracovníci Jiřího se opakovaně objevují v soudobých dokumentech jako aktivní dějinní aktéři. Patří mezi ně například Kostkové z Postupic (Zdeněk a Albrecht) nebo Antonio Marini, který působil v Čechách již za vlády Ladislava Pohrobka jako mistr dolů královských. Do takového systému patřila i klientská drobná šlechta Jiřího rádců a blízkých spolupracovníků. Panoš Jaroslav je považován právě za příslušníka rodu pevně svázaného s rodinou Kostků z Postupic. Kromě účasti mezi posly z roku 1464, totiž známe Jaroslava také z římského poselstva k Pavlovi II. v roce 1465, kdy byl s nadávkami odmítnut a poté i vyhnán z kostela (na tuto shodu upozornil již František Palacký). Rudolf Urbánek v tomto kontextu připojuje ještě úvahu o možnosti účasti Jaroslava při poselstvu jednajícím v Římě roku 1462.²⁶

Důležitým konceptem Jiřího vlády byla ekonomická restrukturalizace. Po husitských válkách a období interregna bylo nutné posílit české hospodářství. Roli v tomto procesu sehrál všeušměl Marini. Na královu objednávku sepsal tzv. *Radu králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách*²⁷ a další pojednání - o mincovnictví, o zemských deskách a další, které se bohužel nedochovaly.²⁸ Analýza Jaroslavova textu potvrdí, že poselstvo plnilo i další úkoly v souvislosti s nutností hospodářské přestavby.

2.3 Panoš Jaroslav, Václav Šašek z Bírškova a jejich deníky

Dosud nejúplnější obraz o autorech zkoumaných deníků přinesl Rudolf Urbánek, především ve svém úvodu k edici obou cestopisů z roku 1940, která je dosud uznávaná jako

²⁶ Urbánek, *České cesty na Západ a nejstarší dva české cestopisy*, in: Ve službách Jiříka krále, Praha, 1940, str. XXV; K Jaroslavově osobnosti viz Małysz, Bohdan, *Najstarsza czeska relacja podróznica. Poselstwo Jerzego z Podiebradow do Francji w roku 1464 w swietle dziennika Jarostawa*, Czeski Cieszyn, 2004, str. 73-76. Dokument vyprávějící o poselstvu do Říma roku 1462 viz Patera, Adolf, *Poselství krále Jiřího do Říma k papeži roku 1462*, in: Archiv Český VIII., Praha, 1888, str. 321-364.

²⁷ Erben, Karel J., *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách*, in: Výbor z literatury české. Díl II. Od počátku XV. až do konce XVI. století, Praha, 1868, str. 777-792.

²⁸ Tamtéž, str. 777-778, viz úvodní ediční poznámka.

nepřekonané vydání.²⁹ Nechci opakovat, co bylo již o Jaroslavovi a Šaškovi mnohokrát napsáno. Naopak bych se rád na některé části Urbánkovy představy podíval kriticky s oporou v několika studiích z posledních let. Domnívám se totiž, že některá tvrzení mohou ovlivnit interpretaci těchto pramenů a posunout jejich význam.

Deník panoše Jaroslava je dílem, které nejpravděpodobněji sepsal osvědčený posel krále Jiříka. Jeho cestovní deník, který se nám zachoval, se jeví jako nedokončené dílo. Působí spíše jako zápisky zcestovalého posla, které možná sledovaly vyšší politický či kulturní dobový cíl, ale nedočkaly se finální autorovy úpravy.³⁰ Charakteristickým znakem je obsah cestopisu. Velkou část deníku zabírá výčet procestovaných měst, důležitých míst kultu nebo zásadních cestovatelských bodů, jejich velice stručné hodnocení a určení vzdáleností mezi nimi. Takový záznam svádí pozornost k tzv. cestovatelským souřadnicím, o nichž jsem se již výše zmínil. Zdá se, že zcestovalý „lantfarēr“³¹, jakým Jaroslav pravděpodobně byl, takové pomůcky znal a (možná podvědomě) se jimi nechal ovlivnit. V této souvislosti je zajímavá Jaroslavova snaha přiblížit procestovanou trasu a precizovat lokální určení. K místnímu názvu totiž velice často připojuje latinské pojmenování a mnohdy také český ekvivalent.³²

²⁹ Z několika náznaků v samotném textu prvního deníku nebylo příliš těžké určit za autora deníku z roku 1464 Kostkova panoše Jaroslava, viz Palacký, František (ed.), *Denník poslů krále Jiřího ku králi francouzskému Ludvíkovi XI. léta 1464 vyslaných*, in: Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách 1/1827, str. 40-67; Palacký také poprvé poukázal na možnou shodu s královským poslem Jaroslavem, který vyřizoval králova slova v Římě Pavlovi II. v roce 1465, viz Palacký, František, *Dějiny národu českého IV.*, Praha, 1934, s. 471; S Palackým souhlasil i Kalousek, Josef (ed.), *Denník českého poselstva ku králi francouzskému roku 1464*, in: Archiv Český VII., s. 427-445. Také Šašek na několika místech prozrazuje svou totožnost. Autorství deníku o cestě Lva z Rožmitálu přiřadil J. E. Horkey Václavu Šaškovi z Mezihorí (viz Horkey, Joseph Edmund, *Des böhmischen Freiherrn Löw von Rožmital und Blama Denkwürdigkeiten und Reisen durch Deutschland, England, Frankreich, Spanien, Portugal und Italien*, Brün, 1824). S tím souhlasil i Palacký. Konečné historiografické identity se Václav Šašek z Bříkova dočkal z per Augustina Sedláčka a Martina Koláře. Srov. Urbánek, Rudolf, *České cesty na západ a nejstarší dva české cestopisy*, in: Ve službách Jiříka krále, Praha, 1940, str. XXVI.

³⁰ Srov. upozornění Martina Nejedlého, *Traité de paix et ambassades de bonne volonté de Georges, le « roi hussite »*, in: De la Bohême jusqu'à Compostelle. Aux sources de l'idée d'union européenne, Denise Péricard-Méa (ed.), Paris, 2008, str. 33. Úvahu o nedokončenosti Jaroslavova deníku podporuje také skutečnost, že tento pramen nebyl reflektován až do doby jeho objevení Františkem Palackým roku 1826 (viz Palacký, František (ed.), *Denník poslů krále Jiřího ku králi franskému Ludvíkovi XI. léta 1464 vyslaných*, in: Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách, 1827, str. 40-67).

³¹ Dobový termín pro cestovatele. Nejedlý, Martin, *Na dobrodružných stezkách. Zvědové pozdního středověku (I. část)*, in: Historický Obzor 11/12, 2008, str. 242.

³² „vsi veliké jmenem Villa Scti Nicolai, ves sv. Mikuláše, a druzí říekají Portus S. Nicolai, Břeh sv. Mikuláše“, Jaroslav, str. 8; „města jmenem Avevilla, latině Abbatis Villa, Opatova ves“, Jaroslav, str. 11; „do vsi jmenem Villa Beate Virginis, ves Matky Božie... do města jmenem Villa Scti Quintini, Ves svatého Kvintyna“, Jaroslav, str. 10; „přijeli sme do města jmenem Reyms franský a latině Remis“, Jaroslav, str. 9; Podobných příkladů je samozřejmě více. Absenci konkrétních „didaktických“ forem (průvodcovské formy) lze vysvětlit na jednu stranu

Soudím, že deník plnil spíše praktickou funkci, kterou potvrzují dvě příhody citované přímo z „Jaroslava“. Jedna z nich se udála nedaleko Ansbachu. „*A ten den na cestě ještě míli od Onšpachu převrátil se, na voze sedě, pan Albrecht Kostka s panem Antoniem, a pan Anton dvorně křičal etc.*“³³ Druhou zažili velvyslanci cestou do města Bar le Duc: „*A převrátil se pan Albrecht s panem Antoniem, a vozka nebohý zbit a darmo etc.*“³⁴ Z tohoto líčení je pochopitelné, že bylo běžnou praxí trávit část cest na povozech. Jaroslavovo vyprávění je v rozporu s tvrzením Norberta Ohlera, který odkazuje cestování na voze pouze dětem, ženám a nemocným a odsouvá jej tak stranou oficiálního obrazu šlechtice.³⁵ Tyto ukázky jsou zároveň v přímém rozporu s formou cestopisu Václava Šaška z Bířkova, do jehož reprezentativní úlohy by šlechtic sedící na voze nezapadal. Zásadní rozdíl tkví v praktičnosti Jaroslavových poznámek a reprezentativním charakteru deníku Šaška z Bířkova.

Pokud jsem se v případě Jaroslavova deníku potýkal s otázkou dokončenosti dochovaného rukopisu, u Václava Šaška z Bířkova budeme muset vzít v potaz obdobnou potíž (přestože vlastně opačného ražení). Původní Šaškův text se nám bohužel nedochoval, a tak můžeme pracovat pouze s latinským překladem, který vznikl z pera Stanislava Pavlovského v roce 1577 (dva roky před jeho volbou olomouckým biskupem).³⁶ Pavlovský byl ve službách Zdeňka z Rožmitálu, přímého potomka Lva z Rožmitálu.³⁷ Právě zde se otevírá prostor pro interpretaci formy rytířského putování, popsaného v Šaškově deníku. Rudolf Urbánek přiznává Pavlovskému poměrně velký podíl úprav při práci na překladu. Konkrétně, odstranění zmínek o „*kaceřování*“ českých rytířů, tolik časté v deníku panoše Jaroslava.³⁸ Ještě dále jde francouzská badatelka Françoise Michaud-Fréjaville. Upozorňuje

přijetím teze o nedokončenosti díla, na straně druhé právě inspirací cestovatelskými souřadnicemi, kdy je radou pro cestovatele právě celý obsah, tedy vzdálenost měst a jejich poloha.

³³ Jaroslav, str. 4.

³⁴ Jaroslav, str. 9.

³⁵ Srov. Ohler, Norbert, *Cestování ve středověku*, Praha, 2003, str. 12; 54. Jaroslavově vyprávění je blízký názor Jeana Verdon. Šlechtic patřil na koňské sedlo především v rámci ceremoniálních událostí. Viz Verdon, Jean, *Voyager au Moyen Age*, Paris, 2007, str. 44-45.

³⁶ O Stanislavu II. Pavlovském např.: Pánek, Jaroslav, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský a česká šlechta*, in: Okresní archiv v Olomouci 1989, Olomouc, 1990, str. 35-58.

³⁷ Michaud-Fréjaville, Françoise, *Le voyage du seigneur Léon de Rozmital en occident, un apprentissage?*, in: *Voyages et voyageurs au Moyen age*, Paris, 1996, str. 32.

³⁸ Urbánek, Rudolf, *České cesty na západ a nejstarší dva české cestopisy*, in: *Ve službách Jiříka krále*, Praha, 1940, str. XXXII.

na možnou roli cestopisu vyprávějícího o slavných činech předka objednavatelů překladu. Deník měl sloužit k výuce mladých šlechticů, navíc v kulturně vysokém latinském jazyce.³⁹

Za problematické považuji Urbánkovo určení Šaškovy identity. Václav Šašek z Bírkova byl na svou dobu pravděpodobně dobře vzdělán⁴⁰ a jako takový si snadno našel místo mezi společníky Lva z Rožmitálu, a mohl být jedním z českých poslů. Urbánkuv Šašek je především venkovským zemanem. Musím položit velice důležitou otázku. Je možné, aby si venkovský zeman a hospodář Šašek věděl rady na takové kurtoazní úrovni, s jakou se musel potýkat při cestování po boku Lva z Rožmitálu? Není vhodnějším společníkem člen užšího Lvova dvora s dostatečným šlechtickým vychováním? Je nepopiratelné, že je Šašek až fascinován západními hospodářskými způsoby, kořeny tohoto zájmu ale není nutné hledat pouze v autorově původu (nižšího šlechtice). Výprava zřejmě nesledovala jeden konkrétní cíl. Naopak, zkušenosti západoevropských hospodářů jistě velmi zajímaly krále Jiřího. Jeho vládnutí zahrnovalo také ekonomickou restrukturalizaci, jak bylo zdůrazněno v předchozí podkapitole, a jak potvrzuje také cestopis panoše Jaroslava.⁴¹

Naneštěstí se s velkou pravděpodobností nedozvíme, jak vypadal původní Šaškův text, a je tak velmi těžké dokazovat, kdo z těchto dvou literátů (tj. Šašek versus Pavlovský) vynechal zmínky o „*kaceřování*“ a tendenčně upravil text, či zda vůbec byli společníci Lva z Rožmitálu tímto způsobem napadáni. Stejně tak je těžké objasnit roli Šaškova deníku záhy po sepsání. Lze ovšem usuzovat, že Šaškův text byl pravděpodobně jako reprezentativní dílo uschován v knihovnách rodiny Lva z Rožmitálu, odkud jej dostal k dispozici překladatel Pavlovský.

Oba cestopisy je možné zařadit do tvorby stále ještě ovlivněné středověce chápanou kosmologií světa, přestože všude kolem kvetla humanistická literatura. Příznačným úryvkem je popis mysu Finisterre jako skutečného konce světa, za nímž je pouze divoké moře plné nebezpečí. Taková místa leží za hranicemi známého světa a dává prostor pro imaginaci. Také další části, popisující dobrodružství na Pyrenejském poloostrově (tedy poblíž „*Konce světa*“),

³⁹ Michaud-Fréjaville, Françoise, op. cit., str. 32.

⁴⁰ Srov. také Pavera, Libor, *Západní Evropa v cestopisech Václava Šaška z Bírkova a Bedřicha z Donína*, in: *Cesty a cestování v jazyce a literatuře*, Acta Universitatis Purkynianae 11. Studia litteraria et linguistica, Ústí nad Labem, 1995, str. 100.

⁴¹ „*A tu sme byli dva Franky vzali, aby koltry a koberce v Čechách dělali; a potom se všickni ukradli etc.*“, Jaroslav, str. 25.

jsou založena především na středověké imaginaci a pojetí řádu světa.⁴² Podobně se jeví také popis Kostnice: „*Nazajtríe v pátek den sv. Bartoloměje jeli sme IIII míle velmi veliké na Rýn do Konstancie, kdežto sú Němci zúfalí svatého mistra Jana Husa upálili. A tu noc, když sme tu leželi, velmi hrom bil, a jednak celú noc zlí kněžie proti hromu zvonili, a zvláště u sv. Petra in Summo, kdež sú sv. mistra Husa odsadili na smrt etc.*“⁴³ Na druhou stranu ovšem oba cestopisy nezůstávají zcela věrné afirmativní funkci (typické pro středověké texty) a začínají se blížit formě informativních deníků z cest humanistů.⁴⁴ Jaroslavův nedokončený text je zároveň skvělým zdrojem poznání cestovatelské každodennosti, zatímco Šaškův deník ponechal mnohé části stranou, protože upřednostňoval literární zájem.

⁴² Beneš, Zdeněk, *Cesta do Svaté země Kryštofa Haranta jako kosmografický obraz světa*, in: *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6. -8. září 1994 v Ústí nad Labem*, Bobková, L., Neudertová, M. (eds.), Ústí nad Labem, 1995, str. 141-142.

⁴³ Jaroslav, str. 28.

⁴⁴ K teorii funkce středověkého, resp. renesančního (nejen) cestopisu srov. Petřů, Eduard, *Cesta jako klíčový motiv starších slovanských literatur*, in: *Cesty a cestování v jazyce a literatuře*, Acta Universitatis Purkynianae 11. Studia litteraria et linguistica, Ústí nad Labem, 1995, str. 69.

3. Obraz francouzských a burgundských zemí

Úvodní kapitoly se staly odrazovým můstkem k reflexi cestopisů panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bířkova. Materiál, který obsáhly, byl důležitý při úvahách o povaze obou zkoumaných pramenů, jejich smyslu v dobovém kontextu a okrajově také pro zařazení v mezích soudobé literatury.

Tato kapitola otevírá samotné cestopisy a podrobuje jejich obsah analýze. Základním kritériem je otázka vnímání „druhého“ ve smyslu, který byl prezentován hned v úvodu celé práce. Studie staví z velké části právě na předchozí kapitole. Několik dílčích bodů (tzv. souřadnicové tabulky, význam svatojakubských poutí do galicijské Compostely, základní tendence ve strategii zahraniční politiky Jiřího z Poděbrad, osobnost autorů cestopisů) představuje pevnou základnu pro směr a metodu interpretačních úvah, jak se projeví na následujících stranách.

3.2 Francouzi a Burgund'ané podle panoše Jaroslava

Hledat souvislý obraz „druhého“ v cestopise panoše Jaroslava není lehký úkol. Poměrně prakticky zaměřený „itinerář“ poskytující především informace o cestě je svým rozsahem zároveň jakýmsi „doplněním“ popisu jednání s Ludvíkem XI. a jeho radou.⁴⁵ Od Jaroslava nemůžeme čekat konkrétní vyjádření a hodnotící pasáže popisu „druhého“, nicméně je možné číst mezi řádky a na tomto základě se pokusit představit Jaroslavovy pocity z návštěvy francouzských a burgundských zemí. V tomto smyslu se jeví systematicky především vnímání hranic panství a složení společenských skupin, proto jsem je zvolil za ústřední části interpretace Jaroslavova deníku.

Naproti tomu, co se týče popisů krajin v rámci vymezení zemskými hranicemi, vnímání přírody a všímavosti na cestách, je panoš Jaroslav poměrně skoupým svědkem, což se potvrdí především při porovnání s Václavem Šaškem z Bířkova. V celém cestopise

⁴⁵ Popisy diplomatických rozhovorů tvoří až 44% celého cestopisu. Viz Małysz, Bohdan, *Najstarsza czeska relacja podróżnicza. Poselstwo Jerzego z Podiebradów do Francji w roku 1464 w świetle dziennika Jarostawa*, Czeski Cieszyn, 2004, str. 90. Deník je zároveň jediným pramenem popisujícím konkrétní průběh francouzských jednání.

najdeme jediný obecný popis kraje. Zhodnocení se od Jaroslava dostalo regionu Champagne. Své vzpomínky Jaroslav shrnul v následujících řádcích: „*Nazajtríe v pátek den sv. Víta jeli sme VII leuk do vsi jmenem Šumic; a ta ves leží v krajině, jenž slove Campania. A jest krajina dosti pěkná, ale nemá v sobě vody a lesuov a vsi velmi řídké; a křídovatá jest krajina a domové i kostelové i zdi všecky jsú z křídý...* jeli sme XV leuk velmi čistým rovnom skrze tu krajinu Kampanii.“⁴⁶ Snad šlo o Champagne právě proto, že síť sídel nebyla příliš hustá a Jaroslav neměl jiné vzpomínky. Řídce osídlená krajina se zdá být Jaroslavovým očima nudnou etapou cesty. Kontrastuje s jinými zápisy o přírodních podmínkách. Všude jinde se totiž můžeme dočíst jediné o stížnostech na problematické cestování v horách (to je nejčastější), o přechodech říčních toků apod. Zkrátka především o tom, s čím byl Jaroslav konfrontován, co mu přišlo pod nos (jako v případě zápachu z mořských ryb) nebo s čím měl se svými společníky na cestě potíže. Příroda sama nedokázala okouzlit Jaroslava, který si daleko víc hleděl lidí a jejich děl.

Je pochopitelné, že z praktických důvodů cestovatelé reflektovali zemské hranice, které křížili. První zážitek spojený s frankofonními kraji se udál ještě před překročením hranic Lotrinska. Cestou ze Štrasburku doprovázel české vyslance silný vojenský oddíl kvůli nebezpečnosti zdejších krajů. Protože by jen stěží prošli „*bez znamenité puotky a bitvy*“⁴⁷, ve Weileru (podle Jaroslava Villa), který spadal pod pravomoc Štrasburských, se k doprovodu připojili ještě další ozbrojenci. Aby se úplně vyhnuli nebezpečí na divoké hranici, napsal Antonio Marini list hejtmanovi lotrinského knížete. Poslové českého krále se skutečně dočkali doprovodu od horských hranic do nitra Lotrinska. O tom nás Jaroslav informuje: „*A psal pan Anton franský list a poslal k kniežete loturinského hajptmanu, aby nám byl próvod dán skrze to kniežecstvie.*“⁴⁸ Pro toto téma je z této ukázky nejdůležitější upřesnění, že dopis byl psán ve francouzštině a poselstvo tak vstoupilo do frankofonního prostoru, což Jaroslav ještě dále upřesňuje na rovině politické: „*A tak krajina i to knieže slušie k koruně království franského a slove Loturingia*“⁴⁹ Pro Jaroslava je důležitý právní vztah kraje, ale vidíme, že vnímá také jazykovou odlišnost. Na politické úrovni autor určuje závislost jednotlivých panství podobným způsobem i častěji. Důležitý je pak obecný vztah, nikoliv konkrétní personální

⁴⁶ Jaroslav, str. 9.

⁴⁷ Tamtéž, str. 7.

⁴⁸ Tamtéž, str. 7-8.

⁴⁹ Tamtéž, str. 8.

vazba. K upřesnění právního statutu kraje se Jaroslav uchyluje v případech, kde překročí důležitou hranici. Po vstupu na území francouzského krále, tedy do Lotrinska, mu stačí jen informovat o pojmenování krajiny, jako v případě Champagne⁵⁰ nebo Normandie⁵¹. O městu St. Pol, kam jel Jaroslav spolu s Marinim a jeho služebníky, ale upřesňuje, „že jest to město vévody burgundského;“⁵² Výrazným bodem projdou po návštěvě kláštera Saint Denis: „A tu sme teprv vjeli do pravého Frankrejchu“⁵³. Hranici ale překročili ještě před Rouenem, poté co opustili hrabství Artois a Eu. Panoš Jaroslav s oddělením Burgundska od Francie počkal až těsně před Paříž. Jaroslav se pravděpodobně spletl, když sepisoval své poznámky. Hranici určil na základě vzpomínek a ty se vázaly na konkrétní místo, tím byla nepochybně řeka Seina.⁵⁴ Podél Seiny putovalo poselstvo od Rouenu až po Paříž. Druhým výrazným symbolem je pak samotná Paříž, do níž ambasadoři putovali skrze slavné opatství Saint Denis, jehož návštěva byla jistě neméně působivým zážitkem. Podobně k popisům Jaroslav přistupoval i cestou Říší. Místní roztržitost se projevuje především v určení měst jako říšských.⁵⁵ Podobnou cestou postupuje i při označení osoby biskupa, knížete apod. Biskupství města Toul spravoval „syn maršálka vévody burgundského mladý etc.“⁵⁶ Důležitá je tedy především funkce a původ šlechtice, jen výjimečně a ve specifických situacích se Jaroslav zmiňuje o konkrétních jménech. Tak je tomu v případě „krále franského Ludvíka nyníšieho etc.“⁵⁷, ale také cestou do „Ispurku, kdežto kněz Zigmund Ečský dvorem bydlí;“⁵⁸. Z toho vyplývá jakási představa stálosti a trvání moci. Přestože lidé přicházejí a odcházejí, samotné zřízení přetrvává. Tím se Jaroslav pohybuje přesně v určených mezích královského posla a šlechtice. Frankofonní kraje pak Jaroslav shrnuje do jednoho celku a nevyzdvihuje jiného lenního pána než francouzského krále. Králova role nabývá na významu i v dalších kapitolách deníku. Dokonce ani symbol rytířské kultury té doby, burgundský vévoda Filip III. Dobrý, neokouzlit

⁵⁰ Tamtéž, str. 9.

⁵¹ Tamtéž, str. 17.

⁵² Tamtéž, str. 11.

⁵³ Tamtéž, str. 23.

⁵⁴ Propojení vzpomínek a paměti s místem např. Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha, 2006.

⁵⁵ „v Pajerrajtě, také městě markrabieho bramburského“, Jaroslav, str. 3; „a to městečko... slušie k koruně české“, Tamtéž, str. 4.

⁵⁶ Tamtéž, str. 8.

⁵⁷ Tamtéž, str. 14.

⁵⁸ Tamtéž, str. 28.

Jaroslava natolik, aby jeho autoritě věnoval víc než sotva dvě řádky: „*A pravili nám, že jest to město vévody burgundského; a také jsme jej tu viděli, šedivého, starého, etc.*“⁵⁹ Tato stručnost je v přímém kontrastu s burgundským dvorem, který vnímal Václav Šašek z Bílkova.

Protože zastávky ve městech, městečkách a vsích tvoří páteř celého cestopisu, mohl právě k těmto styčným bodům Jaroslav připojit svou vlastní reflexi zdejších obyvatel a úrovně místní kultury. Na jedné straně je možné nalézt to, co František Palacký pojmenoval jako kališnický „*nábožný a mravní rigorismus*“⁶⁰, na druhé straně hodnocení „druhého“/„jiného“ na základě Jaroslavových zkušeností. Tedy ne pouze kritika katolického prostoru a zdržení se barvitých popisů prožitých (neobvyklých) událostí. Zajímavé je, že do určité míry je možné vypožorovat snahu o co nejpřesnější vyjádření. K němu mohly vést i debaty a upozornění na vztah k domácímu (a tedy srozumitelnějšímu a uchopitelnějšímu) prostředí.

Obraz vzniklý z Jaroslavovy pozice je možné posunout do schematické roviny, která odráží mentalitu autora. V Jaroslavově případě se zdá být velice silnou determinací jeho životní dráha královského posla kališnického vyznání. Při analýze poznámek vyprávějících o setkání s „druhými“ a hledání podstaty jejich identifikace podle Jaroslavových měřítek je možné dojít k zajímavému „dělení“ společnosti. Především je třeba poukázat na vnímání „národních“ rozdílů. V nejobecnější rovině rozeznává Jaroslav ve svém textu „Němce“ a „Franky“ (k tomuto krátkému výčtu je možné připojit jednou pasivně zmíněné „Turky“⁶¹). Francouzům se tohoto označení dostalo záhy po překročení hranice mezi Říší a územím spadajícím pod pravomoc francouzského krále, totiž po vstupu do Lotrinska. Národnostní rozdíly jsou v Jaroslavově podání jen vnější a bez hlubší reflexe, co pojmenování „Frank“, „Němec“ apod. znamená, a jaký je obsah takového vymezení.

Zdá se, že pod toto označení Jaroslav vtěsňoval především prostý lid a vymezil jej ve svém textu proti několika dalším skupinám, které jsou v zásadě totožné se široce vnímanými společenskými stavy, tedy měšťanstvem, šlechtou a duchovenstvem. Privilegované vrstvy tvořily základ Jaroslavova zájmu. Vřazení „Franků“ do kategorie prostého lidu vynikne ve

⁵⁹ Tamtéž, str. 11.

⁶⁰ Palacký, František, *Dějiny národu českého*, Praha, 1934, str. 436. Této tezi se věnoval také Bohdan Matysz. Viz jeho článek: „*Nábožný a mravní rigorismus*“? *Vzájemné hodnocení Čechů a cizinců v době Poděbradské ve světle cestopisu panoše Jaroslava*, in: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 23, Brno, 2009, str. 15-32.

⁶¹ Turci jsou zmíněni jako cíl křižáckého houfu, na který poselstvo narazilo před cisterciáckým klášterem Waldsassen (nedaleko od hranic Čech). Šlo o válečníky, kteří odpověděli na Mantovský kongres, kde papež vyhlásil křuciátu proti Turkům v roce 1462. Viz Jaroslav, str. 3.

srovnání s podobným označením především „Němců“. Právě zde je totiž zcela evidentní sloučení těchto dvou identit (prostý lid a obecné označení „Frankové“). Usuzovat tak můžeme ze způsobu reakce na české poselstvo. Prostý lid hleděl s nedůvěrou na české kacíře a dával to okatě najevo. Stejně se chovají jednak „lidé“, jednak „Němci“ a jednak oni⁶², totiž ti, které Jaroslav se vším pohrdáním shrnul ve své vyprávěcí struktuře pod nevyjádřený podmět. Na základě těchto „říšských zkušeností“ je možné považovat identity „Frankové“ a „lidé“ za jednu společenskou vrstvu, pro niž Jaroslav použil dvojí pojmenování. To se ovšem příliš obsahově neliší. V obou případech jde o široké vymezení, které autor specifikuje jen nepřímo, když nabídne k porovnání kontext, ve kterém pojem užívá. Neurčité vymezení stojí ostře v protikladu k Jaroslavově psané reflexi zejména výše společensky postavených jedinců a skupin. Tento obyčejný lid nestojí ve středu Jaroslavova zájmu. Stejně jako v případě přírody jsou také „chámové“ pro autora cestopisu něčím jen málo zajímavým. Přes evidentní nezájem, je cestopis jasným důkazem, že s běžným lidem byli cestovatelé v intenzivním kontaktu. Například, když neměl cestovatel zrovna najatého průvodce, zastával tuto funkci pravděpodobně často místní obyčejný lid. Častokrát se tak můžeme v Jaroslavově cestopise dočíst věty jako „pravili nám“, „pravie se“, „tak nám ji menovali“, „pravie, že“ a podobné. V Lyonu je převezl podvodný průvodce: „A tak poslal [Albrecht Kostka] dvě pacholat a Jaroslava, a zjednali jakéhos vuodci, pidrmana, ješto ani cesty ani mluviti neuměl“⁶³. Stejnou službu mohli poskytnout také zcestovalí kupci.⁶⁴ Zprávy tohoto typu v cestovních denících byly pravděpodobně důležité jako cenné rady pro cesty na západ Evropy.

Další společenskou skupinu, již Jaroslav vnímal do značné míry jednotně, byli měšťané. Pod tímto pojmem se skrývá především městský patriciát, zbylé obyvatelstvo spadá do výše uvedeného bezejmenného davu. Vládnoucí městské kruhy se do jisté míry blíží urozené šlechtě. Svou morálkou a znalostí etikety se jí v deníku v podstatě vyrovnávají. Liší se však v jednom výrazném bodu. Měšťané vždy jednají ve skupinách, na rozdíl od hrabat,

⁶² Např.: „A divili se nám v tom městě [Toul] příliš velmi etc.“, Jaroslav, str. 8. Srov. také Małysz, Bohdan, „Nábožný a mravní rigorismus“? Vzájemné hodnocení Čechů a cizinců v době Poděbradské ve světle cestopisu panoše Jaroslava, in: Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 23, Brno, 2009, str. 22-23.

⁶³ Jaroslav, str. 26. Kolem označení pidrman a jeho významu tohoto slova se dosud vede diskuze. Viz Nejedlý, Martin, *Traité de paix et ambassades de bonne volonté de Georges, le « roi hussite »*, In: *De la Bohême jusqu'à Compostelle. Aux sources de l'idée d'union européenne*, Denise Péricard-Méa (ed.), Paris, 2008, str. 40-41.

⁶⁴ „A bylo kupcuov z Normberk i odjinud drahně. A ti kupci a jakýs mistr Němec namluvili pana Albrechta, aby nejedil na Mediolan a na vlaské země přes hory, pravie, že má blíže do Čech a cestu bezpečnú a že muož i s vozem jeti, jeda na Konstancii a na Ulm etc.“, Jaroslav, str. 26.

markrabat, knížat a králů, kteří jako aktéři Jaroslavova deníku vystupují zcela individuálně. Patriciát ve francouzských městech však nezaujímá takovou roli jako v jiných částech deníku. Není tedy možné mluvit o Jaroslavově kosmografické koncepci struktur společnosti. V tomto případě je daleko pravděpodobnější odraz skutečné situace. Zatímco důležitá obchodnická města v rozdrobené oblasti Říše mohla být spravována také úspěšnými kupci a patricijí⁶⁵, francouzská města spadala pod vliv šlechty a královské moci daleko zřejměji než říšská města. Z jedné poznámky se může zdát, že francouzští vysoce postavení měšťané mohli být ověřeni výsadou podobnou urozeným, kteří zasedali v radách svých pánů a suverénů. „*Mezi tiem ve čtvrtek před sv. Petrem a Pavlem zval byl pan Albrecht Kostka k obědu radu vévody mediolanského a některé staršie měšťany toho města Avevilla⁶⁶, a ti se velmi divili, že Čechové tak se pěkně a slušně mají v krmiech etc.*“⁶⁷.

Ve světle Jaroslavova kališnictví se jeví jako velice zajímavé vnímání římskokatolické kněžské vrstvy. Tušený obraz špatného a zkaženého preláta se historikovi také naplňuje. Vysocí francouzští duchovní sehráli důležitou roli především v průběhu diplomatických jednání na královském dvoře. Především oni tvořili radu Ludvíka XI. a silně ovlivnili výsledky rozhovorů. Respektive především oni měli podle Jaroslava největší roli v rozhodování. Poprvé se tato představa potvrdila v Abbeville⁶⁸, kde jsou právě preláti jmenováni jako první: „*Potom v pondělí, v úterý i v středu, když byla králova rada, patriarcha jerusalemský, biskup brojcenský a pan kancléř i jiní páni, do rady příslušející, před králem přijeli za námi do toho města etc.*“⁶⁹. Jejich význam v královské radě, který jim Jaroslav přikládal, potvrzuje i několik následných vzpomínek: „*A když jsou biskupové s jinú radú listy ohledali... obeslali jsú pana Albrechta a pana Antonie spolu pan kancléř,*

⁶⁵ České posly krále Jiřího v mnoha říšských městech vítali a zajišťovali právě měšťané. „*Tu sme přivítáni od pánuov Normberských a ctěni sme XIIIti konvemi vína vlaského, franku i jiného etc.*“, Jaroslav, str. 4; „*I přišli k nám do hospody ti hrdí páni měšťané štrasburského města a přivítali nás poctivě a darovali rybami i vínem etc. a pilně se tázali, kterak se má král český, pán náš najmilostivější etc.*“, Jaroslav, str. 7; Také nepřímá zmínka o měšťanech z Ženevy: „*Tu byla přišla dva počestná měšťěnný ku panu Albrechtovi. A když jim pan Albrecht, že král český vstúpil v punt neb v přiezeň s králem franským, tehdy když to uslyšali, velmi se lekli, proto že mají s králem franským očs činiti a zvláště že na ně král franský sahá, chtě je pod své manství podmaniti etc.*“, Jaroslav, str. 27. Tento poslední úryvek může skrývat právě strach dosud „svobodného“ měšťanstva ze sputání aristokratickou mocí.

⁶⁶ Viz Příloha č. 2.

⁶⁷ Jaroslav, str. 12.

⁶⁸ Viz Příloha č. 2.

⁶⁹ Jaroslav, str. 14.

patriarcha jerusalemský a biskup brojcenský a jiná rada krále franského etc.“⁷⁰ Zásadní roli kněžstva potvrzuje také výrok Albrechta Kostky při jiném politickém rozhovoru: „*K tomu jest pan Albrecht krátce odpověděl, řka, že ,o ty věci nejsme poslání, bychom to nyní měli jednati, než vy, páni preláti, abyšte ráčili věděti, že králová polská žádného jest práva neměla prodávati zemi lucemburskú;*“⁷¹ Hádka, již Jaroslav se svými druhy tajně vyslechl za oknem, je jednou z nejcharakterističtějších částí celého deníku vyjadřující českou kališnickou mentalitu. Můžeme se domnívat, že v kališnickém chápání světového řádu (reprezentováno Albrechtem Kostkou z Postupic) kombinovaném s potřebami zahraniční politiky Jiřího z Poděbrad (jejichž představitelem je zde Antonio Marini z Grenoblu) se s nimi shodoval i zkušený posel a kališník Jaroslav. Celou událost převyprávěl velice vášnivě: „*Tehdy jsú šli ; a tam jsú s nimi dvorná hádanie měli a žádného do pokoje nepustili, než je sama dva. A Ruprecht, Václav Strachota a Jaroslav poslúchali sme u jakého okna, ani na se křikají a dvorné hádanie mají, zvláště o tom sjezdu neb sněmu králuov a kniežat etc., praviec, že toho neslušie žádati králi českému, zvláště bez povolenie Otce svatého, papeže, a ciesaře křesťanského etc.; a že by to najlépe príleželo jednati Otci svatému s ciesařem, a aby se král český v to nepletl; i o tom spříznění krále českého s králem franským že by to nemělo být bez vědomí Otce svatého etc. Jiných mnoho řečí ústipných a neužitečných zvláště patriarcha, kanclér a jakýs mistr mluvili, ješto sém jich všech nemohl psáti ani spatovati etc. K jich řečem najprv počal odpoviedati pan Anton horlivým a křiklavým hlasem, řka: ‚Čert v tom papeži! Nenie horšieho a nešlechtnějšího člověka v světě, a v[ž]dy chcete, aby bez něho nic dobrého nebylo jednáno.‘ A jiných mnoho řečí mluvil jest, velmi se hněvaje etc. A pan Albrecht také mluvil, že, všecky věci, kteréž na Otce svatého slušejí, zachováme Jeho Svatosti a též ciesařově Mti etc.; ale divná jest věc, že vy, prelátové, neradi vidíte aneb nedopúštiete, aby co dobrého svěští lidé sami mezi sebe jednali, než všecko aby skrze moc a duostojenstvie prelátské šlo; a o všech věcech světských abyšte vy duchovní věděli‘ etc. A jiného také mnoho mluvil, dotýkaje, že bez odpuštění Otce svatého muože, kto chce s kým chce, dobře býti etc.*“⁷²

V tomto sporu zastal nakonec rozhodující roli francouzský král. Tím byla završena představa dvou protichůdných proudů, světské moci a katolického kněžstva. V tomto pohledu na královskou diplomacii je znatelná představa dobrého krále, záruky správné vlády. Z pozice

⁷⁰ Tamtéž, str. 15.

⁷¹ Tamtéž, str. 20.

⁷² Tamtéž, str. 15-16.

panoše Jaroslava nemůžeme hovořit o přímé reprodukci lidové kultury. Na jedné straně mohl hrát roli mýtus o dobrém králi⁷³, na druhé straně musíme mít na mysli také Jaroslavovu kališnickou identitu, z níž pramení silná představa zkorumpovaného katolického kněžstva, což zpětně vylepšovalo obraz krále. Do jaké míry ctil Jaroslav královskou autoritu, se ukázalo v příznačném popisu Remeše, korunovačního místa francouzských králů. Důkladným záznamem o průběhu korunovace, použitých symbolických předmětech a zdůrazněním sakrální povahy města staví francouzského krále do role skutečně mocného křesťanského krále, jehož posvátná vláda je nezpochybnitelná.⁷⁴ Když se konečně setkali čeští poslové s Ludvíkem XI., Albrecht Kostka z Postupic byl přijat do královské rady. Průtahy, jež způsobilo vysoké duchovenstvo, rázně král zarazil. „*A tak jest pravil pan Anton, že jest král řekl v radě k těm biskupóm a jiným etc., rka: ‚Bud’ komu libo nebo žel, já chci s králem českým dobře býti a s ním v přiezeň a v přátelstvie vstúpiti!‘ A ihned kázal své radě, aby listy konali etc.*“⁷⁵ Snad jedinou vadou na jednání s králem byla nutnost neustálého přesouvání, čekání a dohánění krále v mnohých sídlech.⁷⁶ Otázkou zůstává, do jaké míry se při těchto jednáních odrazil ve Francii již tradiční církevní galikanismus, tedy politika nadřazenosti moci světské nad duchovní (je pojímá jako součást státního organismu, neplní roli univerzálního kněžstva). Může být důkazem právě rozhodující slovo krále, nebo se zde naopak projevují výsledky zrušení pragmatické sankce Karla VII. (která normativně potvrdila církevní galikanismus), díky čemuž se mohla posílit role duchovenstva například v královské radě?

Jednoznačně nejprestižnější místo ponechal Jaroslav ve svém deníku šlechtě. V celé relaci nabývá šlechta vyloženě pozitivní role. Jaroslav, sám šlechtic, je staví na vrchol společenské hierarchie. Signifikantními znaky, které Jaroslav používá pro jejich charakteristiku a kterými zároveň obhajuje jejich právo vládnout, jsou především správné

⁷³ Lidové tradice o dobrém králi (s důrazem na vize budoucího návratu ideálního nesmrtelného knížete) zpracoval v rozsáhlé studii (vycházela pravidelně ve dílech čtyř ročníků ČSPS) Urbánek, Rudolf, *K české královské pověsti*, in: Časopis společnosti přátel starožitností, Praha, 1915-1918.

⁷⁴ „*Nazajtrje v sobotu jeli sme XV leuk velmi čistým rovnem skrze tu krajinu Kampanii a přijeli sme do města jmenem Reymys fransky a latině Remis; město dobře veliké; pan Anton pravil, že jest jako Praha, ale já sěm tomu nemohl svoliti etc. A jest v něm kostel Matky Božie, krásný a pěkný, v němž sě král franský na královstvie maže; a u sv. Dionysia, za míli českú vzdálil se od Paříže, tu sě oblačí v majestát a šaty sv. Karla, a teprv v Paříži jej korunují etc. U toho města Remis svatý Dionysius s’at, vzdálil od města jako dvakrát neb třikrát od Prahy k pražské šibenici; a tak pravie, že jest po stětí hlavy sv. Dionysius vzal svú hlavu a nesl ji až do toho kostela Matky Božie a tu najprv byl pochován etc.*“, Jaroslav, str. 9

⁷⁵ Tamtéž, str. 18.

⁷⁶ Viz Příloha č. 2.

mravy a etické návyky. Šlechta je nejkulturnější společenskou vrstvou, která je Jaroslavovi nejbližší. To platí právě především pro frankofonní aristokracii, jejíž význam v očích panoše Jaroslava rostl právě proto, že s nimi čeští vyslanci zasedli u jednacího stolu.⁷⁷ Popisy těchto setkání jsou cenné pro rekonstrukci kultury vysoké diplomacie. Za ukázkové můžeme považovat setkání se sicilským králem.⁷⁸ „*A ihned vyjela proti nám rada krále sicilského; a tu jest pan Albrecht Kostka najprv pozdravenie učinil od krále českého a dal listy věřící. A když jest králi list věřící od krále českého přečten, ihned král vzal jest pana Albrechta s panem Antoniem zvláště do svého pokoje s svú radú; a tam sú dobře dlúho byli, až jsú i odpověď měli od krále, a to vše v tajné radě. Nazajtrie ve čtvrtok zval pan Albrecht Kostka radu krále sicilského k obědu, a král zval nás všechny k večeři, a tu sme ctěni poctivě etc. A potom v hospodách, což sme ty dni tu protrávili, všechno zaplatili královi úředníci etc.*“⁷⁹ Všimněme si několika důležitých bodů celého vyprávění. Uvítání ještě před branami sídla a výjezd naproti hostům je důležitá součást celého rituálu, opakuje se i jindy⁸⁰ a to i v deníku Václava Šaška z Bířkova. Panoš Jaroslav takové jednání chápe jako součást diplomatické ceremonie, která svoji legitimitu (ve smyslu nezpochybnitelné součásti společenského řádu) zakládá právě na jasně stanovených pravidlech a postupech. Panoš Jaroslav je totiž neopomíná zmínit a pečlivě přiřadit k dalším detailům právě při popisu vrcholu celé mise, usilující o sympatie pro plán zaštitěný českým králem Jiřím z Poděbrad. Přímo pak navazuje hned druhý bod, předložení pověřovacích listin. V těchto případech se jedná pravděpodobně o dokumenty, týkající se jednání. Jindy bylo nutné předložit průvodní listy, zajišťující hladký průchod zemí. O tom se dočteme především u Šaška z Bířkova. Součástí prokazované úcty byla také konverzace za zavřenými dveřmi v osobních komnatách, tento bod splývá s funkcí šlechty, jak je popsána v následujících řádcích.

Také v ostatních situacích šlechta jednala podobným způsobem. Takovým bohužel není možné věnovat v této práci velký prostor. Jde totiž především o události spojené

⁷⁷ Ke komparaci se nabízí loupeživá říšská šlechta, které se museli čeští poslové vyhýbat. Viz Jaroslav, str. 7.

⁷⁸ Viz Příloha č. 2.

⁷⁹ Jaroslav, str. 9.

⁸⁰ Srov. s předchozí ukázkou: „*A tu sme ihned jeli ke králi; a kdy sme k té vsi přijeli, kdež král byl, vyjeli proti nám z té vsi jakýs znamenitý pán a jiní rytíři té země franské a přivítali nás; a ten do své aneb před svú hospodu nás vedl, a tu před hospodú ssedavše s koní, ihned sme na tvrz šli s tiem pánem k králi. A když nás na tvrz pustili, tu sme před pokojem královým dobře dlúho stáli, než nás před krále pustili. A když nás před JMt pustili, tu pan Albrecht nejprve pověděl pozdravenie od krále českého. Tehdy pan Anton také učinil pozdravenie od krále uherského a polského a také ihned od obú králů dal listy věřicie etc.*“, Jaroslav, str. 12.

s říšskou šlechtou⁸¹, čímž bychom se odchylovali od tématu, nicméně není možné tuto část deníku úplně přeskočit. Šlechtic vždy nenabýval pouze role diplomata, Jaroslav několikrát aristokracii přiřkl také kulturně-společenskou úlohu. Prvním ze správně vychovaných aristokratů byl Albrecht Achilles Braniborský. Albrechta Kostku a Antonia Mariniho přivítal „*velmi počestně*“, pozval je na lov, oblíbenou zábavu středověké šlechty, zavedl je do soukromých pokojů své choti a nakonec nechal diplomaty doprovodit ze svého panství.⁸² Podobné přijetí následovalo také u dvora Karla Badenského a stručněji se Jaroslav zmiňuje o setkáních s hrabaty württemberskými.⁸³ Šlechta tak zastává v deníku dvojí roli. Jednak diplomatickou (která byla Jaroslavovi blízká vzhledem k vlastním zkušenostem, ale zároveň díky vlastnímu obsahu celého poselstva), jednak funkci nositelů vysoké kultury, která do značné míry s první rolí splývá.

Přestože se zdá, že říšská šlechta nevstupovala do ústředních diplomatických rozhovorů, mezi setkáním s nimi i s frankofonní šlechtou je cítit silné analogie. Domnívám se, že Jaroslav v příslušných pasážích oceňuje úroveň případných partnerů a staví je do role potencionálních vyjednávačů. Dává jim tak legitimitu k univerzálnímu jednání o evropské alianci, a zpětně tím i Mariniho plán získává dostatečnou oporu ve velice důležitých osobnostech. Takové teorii vyhovuje již zmíněný popis Remeše, který má pro vymezení společenského statutu obrovskou roli. Tímto vymezením Jaroslavova hodnocení, bych rád zároveň upozornil na absenci „*nábožného a mravního rigorismu*“ právě na dvorech knížat a králů, přestože popisované ceremonie jistě s rigorismem neměly nic společného. Nepořádků v mravech kněžích si ale Jaroslav bystře všiml a neopomíнал je zaznamenat do svého deníku.⁸⁴

Deník panoše Jaroslava, přes svou praktičnost, zachytil také příběhy tradované místními obyvateli. Zmiňuje dvě vyprávění a to jen velmi stručně. V kontextu samotného cestopisu je jejich význam téměř zanedbatelný, vynikne však při porovnání s deníkem Šaška

⁸¹ Zde se pravděpodobně opět projevuje silnější francouzská královská moc v kontrastu s drobcím se panstvím říšského císaře.

⁸² Jaroslav, str. 5.

⁸³ Tamtéž, str. 6.

⁸⁴ Kromě zkorumpovaných prelátů u dvora Ludvíka XI., se Jaroslav pohoršil také v Norimberku, kde „*kněz jakýs šenkujе víno, pivo etc. a všecko nám na libry prodával, víno, pivo, chleb i seno etc., a všecko z miery draho*“, Jaroslav, str. 3. Nejen, že kněz holdoval příliš světskému životu, navíc i nepoctivě obchodoval. Jinde autor píše o chlípném mnichovi: „*a tu sme našli mnicha u pěkné panny*“, Jaroslav, str. 9. Podobně také: „*A nedaleko toho města Ruan převrátil se mnich s kurv*“, Jaroslav, str. 23 nebo: „*A vikář biskupa konstanského a jiné to kněžstvo a mnišie myli se s velmi pěknými jeptiškami, ješto byly s nimi z Konstancie přijely etc.*“, Jaroslav, str. 28.

z Bírkova. Zaprvé jde opět o popis Remeše⁸⁵, která hrála velkou roli v kolektivní paměti středověké Francie a jak jsem ukázal, vyprávění o Remeši mělo pro české poselstvo i politický rozměr. Jaroslav vypráví příběh sv. Dionýsia, čímž značně posiluje sakralitu celého prostoru a především propojuje korunovaci s dalším důležitým místem: „*a u sv. Dionysia, za míli českú vzdálí od Paříže, tu se oblačí v majestát a šaty sv. Karla*“⁸⁶.

Druhá zmínka je ještě stručnější. „*A jest kniežecstvie ta krajina, a v tom městě jest biskupství, a teče pod ně řeka dobře veliká a most přes ni dluhy etc. U něhož zbito LX tisí Englišuov, kteréž jakás panna Johanna porazila, tak nám pravili Franci.*“⁸⁷ Příběh o Janě z Arku vypráví také Václav Šašek z Bírkova, přestože jej vyslechl na druhém konci francouzského království a v jeho pojetí je příběh daleko komplexnější. Šaškova zmínka poslouží dalšímu výkladu.⁸⁸

Ještě jeden rys Jaroslavova vyprávění je neopomenutelný a zároveň fascinující ve světle Palackého rigorismu kališnických poslů. Neobyčejnou pozornost věnuje panoš Jaroslav ženám, dívkám a jejich světské kráse. To platí jednak pro cestu skrze Říši při návštěvě dvora Karla Badenského: „*a myli jsme se v Teplících, a druží i s hraběnkami, a tancovali i s kněžnú, markrabinú dcerú etc.; a v tanci klekli, když na páteře zvonili, každý s svú klekl etc.*“⁸⁹ V Badenu také cestou zpět: „*a myli sme se s pěknými pannami a paniemi i hrabienkami v Teplících a byli sme veseli, tak že pan Bavor opět želel, že se jest kdy oženil.*“⁹⁰ Také ve Stuttgartu: „*A když sme přijeli do toho města Štokard, tu mnohé krásné panny i panie posielaly k nám, abychom k nim přišli... že pan Bavor želel, že se jest kdy oženil.*“⁹¹ Na cestě zpět to pak byl ještě Bern: „*A ten den přijevše, ihned sme šli do lázně a myli sme se s pěknými měšťkami, pannami i paniemi, všichni spolu etc.*“⁹² A také v Aarau (na severu dnešního Švýcarska): „*a tu byla k nám přišla jakás krásná paní, zemenínka, i divila se nám z miery*

⁸⁵ Viz výše, Pozn. č. 74. Viz také Příloha č. 2.

⁸⁶ Jaroslav, str. 9. Citace popisu celého průběhu korunovace tamtéž.

⁸⁷ Jaroslav, str. 24-25.

⁸⁸ Viz dále, str. 40-41.

⁸⁹ Jaroslav, str. 6.

⁹⁰ Tamtéž, str. 28.

⁹¹ Tamtéž, str. 6.

⁹² Tamtéž, str. 27.

*velmi etc.*⁹³ Jaroslavově bystrému oku neunikla ani přirozená krása dívek ve Francii. Ve městě St. Quentin nedaleko Laonu v Pikardii: „*a ihned ten den myli sme se v lázni s pěknými etc., a někteří se z našich dali holiti, právě jako v Sodomě etc.*“⁹⁴ Kališníci tak pečovali o svou hygienu často v dámské společnosti. Poznámka o Sodomě nabízí dvě možné interpretace. Jaroslav možná považoval některé chování za překročení morální hranice. Stejně tak je pravděpodobné, že tato zmínka byla myšlena ironicky. Nicméně prostor, který v deníku patří ženám, je srovnatelný snad jen s převyprávěním jednání u politického stolu a Jaroslav měl pro ženy nepochybnou slabost.

Další obraz frankofonních zemí v Jaroslavově deníku je tvořen především recepcí okolního dění a nesystematickým vnímáním okolí. Zdá se, že lidé na cestě skrze Francii a Burgundsko se chovali k českým cestovatelům vstřícně. Často to dokazují formulace typu: „*pravili nám*“, „*pravie se*“, „*tak nám ji jmenovali*“, „*pravie, že*“ a další, kterých je cestopis plný. Pesimismus, který Jaroslav často projevoval při popisech putování Říší v souvislosti s morálkou katolických kněží či při setkání s prostým lidem, který byl poděšen představou českého kacírství⁹⁵, se ve Francii ani v Burgundsku příliš neprojevil.

3.3 Obraz druhého v deníku Václava Šaška z Bířkova

„*Deník o jízdě pana Lva z Rožmitálu po střední a západní Evropě r. 1465-1467*“⁹⁶ na mne silně čtenářsky zapůsobil. Před vychválením Šaškova spisovatelského umění ale musím připomenout, že dostupný text je „pouze“ překladem latinského přepisu Stanislava Pavlovského, a především to, co o Pavlovského verzi napsala Françoise Michaud-Fréjaville⁹⁷. Vypravěčův hlas musím proto připsat Pavlovskému. Jeho překlad je pochopitelně zároveň interpretací. Stejně tak úvodní řádky této práce sice budou pojednávat o dobrodružstvích

⁹³ Tamtéž, str. 27.

⁹⁴ Tamtéž, str. 10.

⁹⁵ Jedna ukázka za všechny: „*A tu sme prijeli v velmi veliký děšť; a jakás bezmohá bába bohatá, přijavši nás do hospody U anjela, i vyhnala nás z hospody ven v ten děšť, zvěděvši, že sme z Čech, a kaceřovala nás etc. Tu sme se vprosili do hospody čtvrté odtud od té báby etc.*“, Jaroslav, str. 27.

⁹⁶ Těmito slovy je uveden deník Václava Šaška z Bířkova v Urbánkové edici, *Ve službách Jiříka krále*, Praha, 1940. Vynechal jsem poslední větu: „*doplněný výňatky ze zápisků Gabriela Tetzla*“. Tetzlův deník přesahuje rámeček této práce (viz úvodní motto).

⁹⁷ Viz výše, str. 16-17.

Václava Šaška z Bírkoava, ale autentičnost jejich reprodukce je nutné brát s rezervou kvůli nemožnosti komparace textu s originálem z patnáctého století. Na druhou stranu (a do značné míry do opozice k výkladu Françoise Michaud-Fréjaville) je nutné upozornit také na jiné vysvětlení. Především na základě literárně obsahového hlediska považuje Michaela Malaníková Šaškův text za autentickou výpověď autora, což dokazuje na základě komparace s vyprávěním Gabriela Tetzela a literárními tendencemi soudobé (ve smyslu poloviny patnáctého století) tvorby.⁹⁸ S takovým výkladem se pojetí pramene úplně obrací a přiznává Šaškovi roli tvůrčího autora, který se vyznal v literatuře své doby. Takové pojetí zároveň vyhovuje tvrzení, že Šašek byl členem dvora Lva z Rožmitálu, nikoliv zemanem hospodařícím na rodové tvrzi.⁹⁹

Text operuje s množstvím narativních figur, které mu dávají dostatečnou dynamiku a čtenářskou atraktivitu, ale také zvyšují věrohodnost autorových tvrzení a autenticitu popsaných zážitků.¹⁰⁰ Hlavními hrdiny vyprávění jsou především dvě postavy. Lev z Rožmitálu je neohroženým vůdcem výpravy, který vždy vyzraje nad situací, umí se chovat podle rytířských zásad a je opravdu jedním z posledních „rytířů kulatého stolu“. Pro objednavatele latinského překladu hraje roli hrdinného předka, který zvedá sebevědomí svých následovníků.¹⁰¹ Didaktické roviny však deník nabývá teprve postavou Václava Šaška

⁹⁸ Malaníková, Michaela, *Ke vzniku cestopisu Václava Šaška z Bírkoava a možnostem jeho interpretace*, *Studia Historica Brunensia*, 2008, č. 55, str. 21-33.

⁹⁹ Viz výše, str. 17.

¹⁰⁰ Autor narušuje celistvost vyprávění v minulosti a vstupuje do něj. Používá formulace jako: „*ale proč se tak děje jsem nezjistil.*“, Šašek, str. 35. Jiné ukázky poukazují na autorovu selekci mezi množstvím zážitků, např.: „*Také toto je hodno zaznamenání*“, Šašek, str. 71. Zároveň zveličuje zážitky a vtahuje čtenáře do děje. Věty jako: „*Nikde na světě se mi od toho dne, kdy jsme odjeli z vlasti, nenaskytlo viděti*“, Šašek, str. 76 nebo „*A ničemu jsme se nedivili tak velice*“, Šašek, str. 92.

¹⁰¹ Pan Lev vždy vyřešil krizovou situaci svou rozvahou: „*U tohoto pobřeží k nám opět připluly dvě válečné galeje a s velikým křikem a střelbou z děl na nás udeřily... Ale pan Lev, když viděl, že galeje se nás snaží zahubití a že se pokoušejí nás potopiti, rozkázal, aby náš herold vstoupil do člunu a dohodl se s nimi po způsobu heroldském. Herold na ně tedy hlasitě volal... na té lodi pluje muž vznešený a vysoce urozený, který jezdí po rozmanitých krajích a královských dvorech a který se teď vrací od anglického krále a pluje do jiných zemí... ptali se, zdali máme nějaké listy od krále anglického... žádali, aby jim byly ukázány. A když pan Lev svolil, aby se tak stalo, jejich velitelé, rozkázavše napřed, aby naši lodníci stáhli plachty, jako kdyby byli bývali poraženi v boji, sestoupili do člunu a připluli k naší galeji, Když tam potom uviděli královské listiny, padli všichni na kolena a listy líbali.*“, Šašek, str. 73. Podobně také: „*je vidět pěkně postavenou věž, kde bydlí lidé, vybírající od cestujících clo. Když jsme přišli k tomu mostu když jsme odepřeli zaplatiti mýtné... celníci nám sebrali koně, kteří vpředu nesli naše zavazadla a útokem z věže nás chtěli pobítí. Chystali jsme se proti nim na obranu, vytáhli jsme ručnice a zaměřili na ně. Ale pan Lev zakázal, aby nikdo ani z ručnic nestřílel, ani šípů nevypouštěl. Neboť, řekl, všechny by nás pobíli, kdyby někdo z nich byl od nás raněn. A jeden z nich to potom přiznal: tak že se byli usnesli, že nás bude-li jediný z nich raněn, všechny pobijí*“, Šašek, str. 88. Za posledního rytíře kulatého stolu označila Lva z Rožmitálu Françoise Michaud-Fréjaville, *Le voyage du seigneur Léon de Rozmital en occident, un apprentissage?*, in: *Voyages et voyageurs au Moyen age*, Paris, 1996, str. 51. Neobyčejné postavení Lva z Rožmitálu vynikne také v latinském originále. Zatímco v Urbánkové edici nalezneme kapitolu „Hlava třetí:

z Bířkova. Z textu explicitně nevyplývá, že by hrál zásadní roli v poselstvu (co se týče politických jednání za zavřenými dveřmi). Daleko pravděpodobněji představuje postavu učenlivého mladého šlechtice, který na cestě poznává svět kolem sebe. Jeho iniciační cesta je završena povýšením do rytířského stavu.¹⁰²

Stejně jako panoš Jaroslav, také Václav Šašek z Bířkova pilně popsal průběh „své“ cesty od města k městu, od hradu k hradu. Potlačená kostra cestopisu tedy zůstává stejná a nepochybuji, že i Šaškův deník vznikl se znalostí souřadnicových tabulek, průvodců a příruček. Nástavba je ale oproti Jaroslavovu deníku daleko rozsáhlejší, detailnější a evidentně psána autorem, jehož zájem nebyl identický s Jaroslavovým. Deník se nesnaží o přesná topografická a politicko-geografická vyjádření,¹⁰³ důležitá je hlavně čtivost.

V díle Václava Šaška z Bířkova hraje obrovskou roli burgundský vévoda (Filip III. Dobrý). Celé vyprávění o burgundském dvoře (které zcela zastihuje zbylé popisy Burgundska) je velkou oslavou rytířské kultury. Není náhodou, že právě blízké okolí burgundského vévody tolik oslovilo Šaškovu vnímavost a naplnilo prostor jeho vzpomínek. Specifické prostředí vytvořené v tomto neobvyklém středověkém státním útvaru se proslavilo právě důrazem na kulturní reprezentaci.¹⁰⁴ Filip Dobrý je vylíčený jako vzorový křesťanský vládce, dobře znalý kurtoazních pravidel. V Šaškových očích byl charakterizován všemi důležitými vlastnostmi typickými pro tento archetyp rytíře „podzimu středověku“. Na jedné straně je nechybujícím znalcem etikety při dvorských záležitostech, na straně druhé neztrácí kulturní úroveň vlastní každému aristokratovi, která nemusí být nutně součástí vnější reprezentativní ceremonie.¹⁰⁵ Popis tak naplňuje literární schéma deníku v tomto rámci a Filip

Návštěvou v Anglii“, v Pavlovského verzi se píše: „Leo in Anglia“. Nakonec i samotné jméno vůdce české výpravy, Lev, dodává dostatečnou sílu osobnosti hrdinného rytíře.

¹⁰² „Čtvrtého dne poprosil pan Lev spolu s vévodou Albrechtem a s biskupem pasovským císaře, aby Šaška pasoval do rytířského stavu, čehož ihned dosáhli.“, Šašek, str. 180.

¹⁰³ V případech, kde Jaroslav pečlivě vypočítával pány a vládce, Šašek ponechává neurčitá vyjádření jako: „poddáno jest nějakému biskupovi“, Šašek, str. 75; „Toto město jest spojeno s hradem, na němž má sídlo jeden hrabě.“, Šašek, str. 36.

¹⁰⁴ Schnerb, Bernard, *L'État Bourguignon 1363-1477*, Paříž, 2005; Viz články Jaroslava Svátka a Oliviera Marina z publikace *Guillebert de Lannoy. Cesty a poselstva*, Jaroslav Svátek, Martin Nejedlý, Olivier Marin, Pavel Soukup (eds.), Praha, 2009.

¹⁰⁵ „Odtud jsme jeli do jiné vsi jménem Turnhout. Je to ves veliká, s kamenným dlážděním na způsob měst. Spravují ji dva rychtáři. Domy jsou v té vsi výstavné, vesměs kryté kamennými taškami, a kromě toho tam lze spatřit pět kostelů. Burgundský vévoda prý tam častěji přijíždí na lov, neboť kolem této vesnice jsou rozsáhlé lesy, plné rozmanité zvěře.“, Šašek, str. 44. Město Turnhout leží v Belgické provincii Antverpy a dodnes má ve svém znaku jelena nesoucího erb s městskými barvami. Lov byl asi nejoblíbenější dvorskou zábavou ve

Dobrý je postavou představující morální a rytířské aspekty soudobé aristokracie. Rytířské vlastnosti, jako základ morální velikosti soudobého člověka, tvoří páteř celého cestopisu.

První zmínka vévodu představuje jako arbitra nespravedlivých sporů, který zasahoval proti ctižádostivému knížeti z města Geldern (a posiluje tak svou charakteristiku vykreslenou v deníku).¹⁰⁶ Vše se ale pochopitelně točí především kolem pobytu českých cestovatelů na vévodově dvoře. Ještě před velkolepým setkáním si našli prostor pro prohlídku Bruselu¹⁰⁷, především zdejší radnice s krásnými obrazy a hlavně úchvatnou věží, z níž si mohli prohlédnout celé město. Důležité je, že Šašek symbolicky ukázal věž jako samotný střed celého města a tím jako symbol moci a správy.¹⁰⁸

První krok ve vzájemném kontaktu udělal Lev z Rožmitálu. Když slyšel, co se děje nedaleko v Lutychu (město bylo obleženo budoucím vévodou Karlem Smělým), poslal ke Karlovi Smělému herolda s nabídkou pomocné ruky rytíře. Šašek popsal výměnu zdvořilostí mezi Lvem z Rožmitálu a synem burgundského vévody, za kterou by se nemusel stydět ani samotný vévoda Filip. „*Pan Lev*“ prokázal dostatečnou znalost rytířství a tak si otevřel branku k vévodskému dvoru. Po osmi dnech Filip Dobrý pozval Lva do hradu k vévodské tabuli. Šašek hovoří především o Lvovi. Jen v jedné větě doplňuje, že jej doprovázela i družina. Role Lva z Rožmitálu (jako ústřední postavy dění) tak ještě více nabývá na významu.¹⁰⁹ Schéma setkání urozených pánů pokračuje podobně, jako jsme mohli sledovat u panoše Jaroslava: „*Po obědě byl pan Lev odveden k starému vévodovi burgundskému. Ten mu vyšel naproti až do třetí komnaty a vzav pana Lva za ruku odvedl si ho do svého pokoje.*“¹¹⁰ Za povšimnutí stojí vévodovo gesto, kdy vyšel Lvovi vstříc. Je velice podobné uvítacímu rituálu, který jsem mohl sledovat u Jaroslava při popisu setkání se sicilským králem a zástupci francouzského krále. Rád bych také poukázal na číslovku tři, která se při tomto rituálu projevuje. Ukáže se, že tomu není naposledy. Následný dialog mezi Lvem z Rožmitálu a

středověku. Vzorovou ukázkou záliby v lovu je příběh Gastona Phéba z Foix, autora *Knihy o lovu*. Viz Nejedlý, Martin, *Fortuny kolo vrtkavé. Lásky, moc a společnost ve středověku*, Praha, 2003, str. 132-194.

¹⁰⁶ „*Onoho času, kdy jsme tam meškali, kníže držel ve vězení vlastního otce. Ale jeho kraj sousedí se zemí, poddanými vévodovi burgundskému. Právě v tom čase vévoda burgundský vedl válku s Gelderským a vzkázal mu prý, aby otce propustil z vězení, nechce-li, aby to učinil on sám, i kdyby na to měl vynaložiti všechny své statky.*“, Šašek, str. 43.

¹⁰⁷ Viz Příloha č. 1.

¹⁰⁸ Šašek, str. 45.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 45-46.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 46.

vévodou Filipem je vzorovou ukázkou dvorských zdvořilostí a vzájemných projevů úcty. Jeho výsledkem nebylo nic menšího, než slib uspořádání turnaje, kde budou moci všichni předvést své umění a obohatit tak druhého o turnajové zvyky své země.¹¹¹ Podobným rituálem prošel Lev z Rožmitálu také s Karlem Smělým. Role se obrátily, Filip Dobrý totiž pobídl Lva, aby vyjel Karlovi vstříc (ten se právě vracel do Bruselu). Uvítání druhého a zároveň uznání jeho společenského statutu bylo, zdá se, nesmírně důležitou součástí sociální interakce. Samotné gesto vydání se druhému naproti je zcela ústřední. Když se totiž Karel Smělý dozvěděl, že mu přijel Lev z Rožmitálu vstříc, všeho nechal (mimo jiné lovů) a sám vyrazil družině Čechů v ústřety a dokonce zabránil Lvovi sesednout z koně. Tato okázalá gesta vedla k uznání společenské rovnosti obou šlechticů. Na aristokratickou vstřícnost jsem narazil už u Jaroslava při podobných popisech (např. setkání se sicilským králem). V soudobých veřejných rituálech bylo takové jednání neopomenutelné a „závody ve zdvořilosti“¹¹² tvořily pevný díl společenského chování. Projevilo se, když se jako druhové vydali dál ruku v ruce oba na koních. Společně předstoupili před Filipa Dobrého. Ten je ovšem záměrně ignoroval a přijal je, až když před ním pokleklí potřetí!¹¹³ Symbolika čísla tři nebyla v žádném případě jen náhodná a při dvorských rituálech hrála svou roli podobně jako držení ruky hosta.¹¹⁴ Vzápětí vzal vévoda oba za ruce a odvedl je do svého pokoje (!) skrze devět (3x3=9!) jiných komnat.

¹¹¹ „Vévoda potom dodal: ‚Až se náš syn vrátí domů, postaráme se, aby se konaly rytířské hry po způsobu našeho kraje.‘ Pan Lev na to odpověděl, přeje-li si vévoda, že také on se svými služebníky bude kláti podle zvyku své vlasti. Vévoda řekl, že je toho velmi žádostiv, a porosil ho, aby to zařídil tak, aby mohl vévoda poznati rytířský zápas na koních také po českém způsobu.“, Šašek, str. 47.

¹¹² Někdy až chorobně přehnané nutkání dát zdvořile a rytířsky přednost druhému popisuje Johan Huizinga, *Podzim středověku*, Praha, 2010, str. 44-45. Plodem hierarchicky uspořádané společnosti ale byly ve stejné míře i ostré boje o postavení. Viz Novotný, Robert, *Spory o přednost ve středověku a na počátku raného novověku*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, ed. Martin Nodl, Martin Wihoda, Brno, 2008, str. 185-202.

¹¹³ Šašek, str. 48-49.

¹¹⁴ Neznamená to nutně, že číslovka tři byla neustále v praxi při ceremoniích používána. Velkou roli hraje jako literární figura, poukazující na význam rituálu. Její symbolická rovina se odvíjí např. od tří dnů předcházejících zmrtvýchvstání Ježíše Krista. V českém prostředí se trojka odrazila například ve svatováclavském kultu. Podle legend bylo Václavovo tělo převezeno ze Staré Boleslavi do Prahy po třech letech, což současné bádání považuje za literární figuru, která čerpá právě ze symbolické biblické tradice a posiluje sakrální význam legendy. Číslo tři se projevilo také v ideálním tripartitním uspořádání předkřesťanských kultur, stejně jako v teorii středověkého řádu, v učení *O trojím lidu*. Srov. práce Dušana Třeštíka. Např. *Mýty kmene Čechů (7. -10. stol.). Tři studie ke „starým pověstem českým“*., Praha, 2003. Tématem překřesťanské společnosti především ve srovnávací a etymologické rovině se systematicky zabývá např. Michal Téra. V letech 2006-2008 vedl sérii přednášek na FF UK v Praze („Slovanské archaické náboženství a kultura raného středověku“ a „Křesťané a pohané: analýza dobových textů o slovanském pohanství“). Jeho reprezentativní monografií je dílo *Perun – bůh hromovládců: sonda do slovanského archaického náboženství*, Červený Kostelec, 2009. K tématu středověkého učení *O trojím lidu* srov. např. Le Goff, Jacques, *Poznámka o tripartitní společnosti, monarchické ideologii a ekonomickém vzestupu křesťanské společnosti 9. -12. století*, in: *Za jiný středověk. Čas, práce a kultura na středověkém Západě*: 18 esejů, Praha, 2005, str. 79-89.

Tyto podrobné popisy, které nám Šašek předkládá, jsou důležité právě pro jasné vymezení postoje jednoho šlechtice vůči druhému a vyzdvihují sílu osobnosti Lva z Rožmitálu.

Slíbený turnaj skutečně proběhl a Šašek pečlivě popsal průběh klání podle burgundských zvyků bez české účasti. K té došlo až v brzkém ranním zápase, k němuž byl vyzván Jan Žehrovský z Kolovrat. Český rytíř třikrát (!) povalil svého soka, věhlasného burgundského bojovníka a sklídl zasloužený údiv. Zápas pokračoval účastí autora deníku. Šašek sám se odvážil požádat burgundského vévodu, aby směl také zápasit.¹¹⁵ Nebyl sice poražen, ale ani neztvrdil. Účast v souboji byla jednoznačně dalším krokem na Šaškově iniciační cestě. Turnaj pokračoval následujícího dne. Češi mohli konečně předvést své turnajové zvyklosti. Lev z Rožmitálu se opět představil jako přirozený vůdce a dovedl svého rytíře, Jana Žehrovského, k velkému úspěchu. V klání se střetli spolu, čímž dostal Žehrovský dostatečné společenské uznání. Burgundané si dokonce o Žehrovském povídali, že pochází „z pokolení dávných obrů.“ Při popisu turnaje se projevila ještě jedna část Šaškova světónázoru. Teprve po slavném souboji panstva dal v krátkosti prostor také méně urozených členům poselstva (jmenuje také Tetzela). I oni dostali příležitost, ale jen krátce a na konec.¹¹⁶

Jak se blížil závěr pobytu u burgundského vévody, přiblížil se také vrchol sebe prezentace rytířských Čechů a s tím související uznání Burgundů. Když nabízel Filip Dobrý Lvovi z Rožmitálu dárek ze svého pokladu, odpověděl švagr českého krále slavnou větou: „*Chraň mě Bůh, abych něco přijal! Neboť jsem se svou družinou nepřišel sem přijímat dary, nýbrž proto, abych osvědčil rytířskou zdatnost, jsem se vydal na tuto cestu a s pomocí Boží ji tak mívám také dokonati. Peníze a bohatství je možné získati snadno, ale toliko dobrá pověst má trvání věčné. O tu jsem v duchu vždycky usiloval a s vůlí Boží ji s sebou odnesu také do hrobu.*“¹¹⁷ Následující loučení bylo příležitostí pro další ceremonii. Kromě toho, že na Lvovu žádost propůjčil vévoda cestovatelům svého zkušeného herolda (mj. projev praktické potřeby průvodce, která byla zjevná i v Jaroslavově deníku), dostal možnost ještě jednou ukázat bohatství a výjimečnost svého dvora. Fascinujícím představením bylo totiž bruslařské vystoupení. Vévodovi poddaní mezi sebou závodili na rybníku před zraky užaslých Čechů, kteří brusle vůbec neznali. Při posledním loučení si Šašek všiml ještě jedné věci. Rozloučení byli totiž přítomni také vévodovi levobočci, což by v soudobých Čechách nebylo možné.

¹¹⁵ „*Nejjasnější kníže, prosím, aby mi Vaše Výsost přidělila protivníka, jakého mi uzná rovným.*“, Šašek, str. 50.

¹¹⁶ Šašek, str. 50-51.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 52.

Vysvětlil úctu a postavení, které Burgundané přiznávali i nemanželským dětem svého vévody. Na závěr si povzdechl: „*V oněch krajích se totiž lidé tak nehanobí a nepeskují jako u nás.*“¹¹⁸

Návštěvou vévodského dvora zdaleka neskončila pouť Burgundskem, přestože zbytek vyprávění není tak bohatý ani detailní. Z Šaškova pohledu se jeví jako důležitá ještě tři města, brabantský Gent a flanderské Bruggy (v deníku jako Brugy) a Dunkerque (Dunkirch). Gent zaujal Šaška díky své vojenské síle: „*Gentští by sami mohli postavit padesát nebo více tisíc zbrojného lidu... Povídá se o něm, že se proti vévodovi burgundskému třikrát (!) vzbourilo*“¹¹⁹ Gent byl také hraničním bodem mezi Brabantskem a Flandry. Rovinatý kraj dnešního Nizozemska a Belgie cestovatelé pociťovali celou cestou. Všude kolem byly rozsety větrné mlýny a kolem nebyly žádné lesy, což Šašek jednak poznamenal ve svém vyprávění, jednak poznal na vlastní kůži především, protože poselstvo nemělo dostatek dřeva k topení. Obšrně vylíčil zvláštní zeminu, kterou k topení místní užívají a za níž je možné rozluštit rašelinu.¹²⁰ Bruggy zapůsobily jako výstavní město „*rozlehlé, krásné a bohaté všelikým zbožím*“¹²¹, které nedělalo ostudu flanderským poměrům. Za své bohatství totiž mohlo děkovat kupcům, kteří odsud (podle Šaška) cestovali do celého křesťanského světa. V Bruggách ale navíc stihli čeští cestovatelé konec masopustu, který se zde velkolepě slavil. Šašek s velkým entusiasmem popsal maskované Burgundany, kteří hledali své milenky (taktéž v maskách), tančili, a bavili se po několik dní, aniž by se museli věnovat každodenním povinnostem.¹²² Při těchto radovánkách si Šašek také povšiml, že flanderská šlechta žije ve městech a může si užívat

¹¹⁸ Tamtéž, str. 54.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 55.

¹²⁰ „*Kolem města je mnoho mlýnů, poháněných větrem, tak mnoho, že jsem jich ještě nikde tolik neviděl... V Brabantsku se nám cestou velmi často stalo, že jsme měli nedostatek dřeva a jiného paliva na vaření. Proto jsme byli nuceni místo dřeva užívat za palivo kravinců a drnů, jež tam skládají na velké hromady a suší jako dříví. V těch krajích mají také jakousi zeminu, která hoří plamenem jako uhlí, jehož tam užívají kováři. Neboť lesů a dříví jest v tom kraji, kterým jsme projížděli, nedostatek. Proto se k topení užívá těch věcí, o nichž jsme mluvili.*“, Tamtéž, str. 55.

¹²¹ Tamtéž, str. 55.

¹²² „*Do Brug jsme přijeli týden před masopustem a slavili jsme jej tam, bavíce se všelijakými hrami a tanci. V tom kraji, zvláště pak v Brugách, mají takový obyčej, že v posledních masopustních dnech chodí urození lidé v maskách a v přestrojení. A každý se v tom snaží býti co nejvystrojenější. A takovou barvou, jakou nosí pán, se zdobí také jeho dvořané. Tváře si zakrývají škraboškami, aby nebyli poznáni, a chodí všude tam, kde se provozují tance a jiné kratochvíle. Tam potom všechno zní hlasitým hlaholem trub a duněním bubínků. A když tam někdo najde svou milenku, odevzdá jí lísteček se svým jménem, ale nic jiného s ní nemluví, aby nikdo mimo ni nevěděl, že je to on. Potom s ní tančí. Po tanci s ní hraje všeliké hry, až v tom prosází několik zlatých, podle toho, kolik snese jeho kapsa. Po jejich odchodu se zase jiní baví týmiž hrami. A to je jediná jejich práce po všechny ty poslední dny.*“, Tamtéž, str. 56.

společenský život, ne jako česká šlechta, která bydlí na venkově. Dunkerque, podle Šaška nejpevnější vévodovo město, znamenalo první setkání s mořem (již dříve sice mohli pozorovat následky přílivu a odlivu, ale teprve zde Šašek výslovně uvádí, že „*po prvé přišli k moři*“¹²³). Šašek neopomněl popsat místní zvláštní způsob rybolovu, který tam viděl. Při odlivu na odkrytou plochu nastražili návnady a čekali, až příliv přinese ryby, které poté jen sesbírali.¹²⁴

Flanderské město Calais (poddané anglickému králi) bylo poslední pevninskou zastávkou před vyplutím na Britské ostrovy. Cestou zpátky na kontinent přistáli Saint-Malo v Bretaňském vévodství, které ovšem spadá do zkoumané frankofonní oblasti

Pasáže vyprávějící o putování skrze francouzské království se mohou zdát na první pohled výrazně chudší než popisy Burgundska, přestože kromě francouzského krále, navštívili cestovatelé dvůr sicilského krále a také jeho bratra. Je překvapující, jak stručné zprávy o těchto setkáních Šašek podává. Sicilský král sám požádal Lva z Rožmitálu, aby přijel k jeho dvoru, když se dozvěděl, že je poblíž.¹²⁵ Král všechny sice „*vládne a čestně pohostil*“, ale celá událost zcela postrádá podrobné ceremoniální rysy, jaké Šašek popsal u dvora burgundského vévody. Neznamená to, že by král českou výpravu odbyl, naopak ukázal jim svůj výstavní zvěřinec¹²⁶ a předvedl jim také krásnou hrobku, kterou nechal sám pro sebe postavit.¹²⁷ Zatímco sicilskému králi věnoval Šašek dostatečný prostor, pro krále Francie si našel pouhé čtyři řádky (samozřejmě v podání Urbánkovy edice)! „*Z Beaugency jsou dvě míle do Meungu*¹²⁸, města s hradem na kopci. Tam jsme našli francouzského krále i s manželkou jeho. Král přijal pana Lva s počtami a pozval ho s celou družinou na oběd. Zůstali jsme v tomto místě devět dní.“¹²⁹ Při porovnání s popisy burgundského dvora, se jeví tato zmínka velice skromně. Její význam je nicméně neopomenutelný. Oněch devět

¹²³ Tamtéž, str. 56.

¹²⁴ Tamtéž, str. 57.

¹²⁵ Viz Příloha č. 1.

¹²⁶ Vydřezovat u dvora exotická zvířata bylo dobovou módou, v tomto ohledu jsou nejznámějším příkladem umělecké choutky Jana z Berry, strýce francouzského krále Karla VI., na sklonku 14. století. O vznešeném dvoru Jana z Berry viz Nejedlý, Martin, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, Praha, 2007, pasim.

¹²⁷ Šašek, str. 80.

¹²⁸ Viz Příloha č. 1.

¹²⁹ Šašek, str. 81.

zmíněných dní vyjadřuje úplnost celého setkání. Devítka se těšila podobnému významu jako číslo sedm, obě znamenaly „dokonalost“. Šašek nám vlastně říká, že vše proběhlo podle zaběhnutého řádu. Host i hostitel pečlivě dodrželi společenský kodex.¹³⁰ Poslední významné setkání na území francouzského království sice nedostalo mnoho prostoru, zato je doplněno zajímavým superlativem, který při porovnání ještě více upozaduje roli francouzského krále v deníku. „*Město náleží hraběti, bratrovi sicilského krále, tam sídlícímu.*¹³¹ *Ihned, když jsme tam přijeli, byly našemu pánovi přineseny do hospody čestné dary, a potom se k nám chovali s takovými poctami, že nevím, kde jinde by se s námi na této naší cestě lépe jednalo.*“¹³²

Saint-Malo byl jediný otevřený přístav, kde musely všechny lodě přistát. Bretonci se touto cestou bránili úniku celních poplatků, které tak museli všechny směřovat do Saint-Malo. Šašek vypráví, že po setmění se do ulic města vypouštějí psi, aby nikdo nevycházel (noc byla pojímána jako temná tvář dne, středověký řád ponechával noc mrtvým). Snad se mohlo jednat o opatření plynoucí z podezřívání cizinců a námořníků, připlouvajících do města. Šašek nezapomněl ani tentokrát připomenout zvláštnost přílivu a odlivu, ostatně, jako vždy při vyprávění o mořském pobřeží.¹³³ Samotné Bretaňské vévodství upomíná v některých věcech na britský původ svých obyvatel. Například stejně jako na Ostrovech také zde mají venkované všechna svá pole a pastviny ohrazeny zídkou.¹³⁴ Celý kraj na Šaška zapůsobil především svými přírodními krásami. Byl ohromen krásnými loukami a zahradami podél Loiry nedaleko hradu bretaňského vévody, a také popsal „*pole úrodná a lesy dobré, neboť rostou v nich*

¹³⁰ Číslovka devět získala svou symboliku jako druhá mocnina čísla tři (viz výše). Velké oblibě se těšila nejen ve starověkých mediteránních kulturách (devět múz, devět strun Apollónovy lyry, devět římských očištných dnů, etc.), ale také na evropském severu. Snad nejsilnější roli měla devítka v keltské společnosti (kde byla tradičně uctívána téměř posvátná trojka), z níž se také dostala až do středověké symboliky. Prostředníkem tohoto kulturního transferu byly Artušovské pověsti, díky nimž sehrála devítka roli právě v dvorském a rytířském prostředí. Typickou ukázkou této symboliky je fenomén devíti hrdinů, mezi něž patří také král Artuš.

¹³¹ Viz Příloha č. 1.

¹³² Šašek, str. 83.

¹³³ Tamtéž, str. 75.

¹³⁴ „*Každý venkovan tam má své pole ohrazeno kamennou ohradou, takže není třeba, aby tam u svého dobytka na pastvě byli a jej hlídali.*“, Šašek, str. 76. Situace v Anglii vypadala následovně: „*Každý les tam je obehnán příkopem, a podobně také venkované vedou příkopy kolem svých polí a luk a ohrazují je, takže nikdo je nemůže ani pěšky, ani na koni projížděti jinak, než po veřejných cestách.*“, Tamtéž, str. 64.

všelijaké vzácné stromy, na příklad dub.“¹³⁵ Půvaby řeky Loiry stejně zaujaly Šaška také ve městě Saumuru¹³⁶, koneckonců podél Loiry cestovali až do Orleánsu.

Cesta skrze francouzské království vedla po slavné poutní stezce směrem do Santiaga de Compostela.¹³⁷ Proto družina Lva z Rožmitálu mohla navštívit poutní místa, která tvořila opěrná místa celé trasy. Jako první uviděli svaté ostatky v klášteře nedaleko Saumuru, kam mimochodem vyrazili pěšky, čímž nepochybně chtěli vyjádřit pokání poutníku cestujících po svatých místech.¹³⁸ Další poutní zastávkou bylo město Tours, kde mohli vidět hrob sv. Martina „a přemnohá těla jiných svatých.“¹³⁹ Také poutní místo Sainte Catherine (dnes Sainte Catherine de Fierbois) bylo slavným místem na trase k hrobu sv. Jakuba, podle Šaška „tam putuje takové množství lidí, buď aby splnili učiněné sliby nebo aby odpykali své hříchy, že větší nával poutníků bys nenašel po celém křesťanském světě.“¹⁴⁰ Město Blaye bylo pravděpodobně křižovatkou, kde se setkávali cesty do Compostely vedoucí ze severu a jihu.¹⁴¹ Je pochopitelné, že zde mohli vidět hroby svatých, k nimž Šašek připojil i krátké vysvětlení (jindy se ostatky do cestopisu dostali jen ve formě seznamu): „V Blaye jsme si prohlédli hroby sv. Apolonie, sv. biskupa Romana a Rolanda. Tento Roland byl synem krále Šalomouna a byl na jeho rozkaz zabit. Chovají tam také jeho meč, dlouhý jedenáct a půl pídě, který náležel sv. Olivernovi, Rolandovu druhovi. Mají tam také hrob sv. Belindy, která byla dcera krále Šalomouna a sestra Rolandova. Vynikala postavou tak vysokou, že nikde nebyla viděna žena tak veliká.“¹⁴²

Vyprávění o Francii doplňuje několik zajímavých místních příběhů. Všechny jsou doklady o paměti místních obyvatel a o příbězích, které se po Francii tradovaly a měly společenský význam. Zajímavé je, že tematicky se některé překrývají s líčením panoše Jaroslava.

¹³⁵ Tamtéž, str. 76.

¹³⁶ Tamtéž, str. 77-78.

¹³⁷ Viz Příloha č. 1.

¹³⁸ Šašek, str. 78.

¹³⁹ Tamtéž, str. 81.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 83.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 84.

¹⁴² Tamtéž, str. 85.

Městečko Amboise¹⁴³ podle Šaška leželo pod hradem, v němž sídlil Karel VII., otec tehdejšího krále. Právě zde českým cestovatelům vyprávěli, že na onom hradě se jejich současný král, Ludvík XI., narodil.¹⁴⁴ To vypovídá o vztahu místních ke svému králi a posiluje královu roli. Králův životní příběh je komplexnější a zároveň zvyšuje i sebevědomí obyvatel města, kteří se pyšnili výsadou žít v rodném městě svého krále. V této souvislosti připomínám, co jsem zmínil o mýtu dobrého krále při popisu jednání Albrechta Kostky z Postupic a Antonia Mariniho u Ludvíkova dvora.¹⁴⁵

Dalším místem paměti bylo město a hrad Lusignan.¹⁴⁶ Šašek si poznamenal, že zde „*vypravuje se, že tento hrad postavila jedna žena, která prý byla pro svou zlobu a nevázanost proměněna v draka.*“¹⁴⁷ Družiníci Lva z Rožmitálu vyslechli příběh o Meluzíně, mýtické zakladatelce rodu Lusignanů a Lucemburků. Legenda, kterou lusignanští Čechům vyprávěli, už zdaleka nebyla původní, ale její ohlas se dlouho držel v paměti a vyrostl do té míry, že se Meluzínin příběh překládal do jiných jazyků (mimo jiné i do češtiny) a proslavil se po celé Evropě.¹⁴⁸

Stejně jako panoš Jaroslav, také Václav Šašek z Bífkova vypráví příběh Jany z Arku. V již zmíněném městě Blaye¹⁴⁹ se také povídá, že město bylo dlouho v držení Angličanů, „*ale jistá žena, věštkyně, dobyla města nazpět a odňala Angličanům také celé francouzské království. Byla totiž tato žena, dcera jednoho pastýře, od Boha obdařena tak velikými ctnostmi, že dokonala všechno, cokoli podnikla. Ale v poslední bitvě ji anglický král zajal a odvezl do Anglie, a když tam byla na jeho rozkaz posazena na ryšavého koně a vedena městem Londýna, byla upálena, a její popel potom naházen do moře.*“¹⁵⁰ Nechme stranou omyly vyprávění o Janě z Arku, které se v Šaškově pojetí odchylovaly od „objektivní“ skutečnosti. Daleko zajímavější je její role hrdinky „národa“ v hlavách běžných Francouzů (o Janě z Arku vyprávěli Francouzi také panoši Jaroslavovi). Podle vyprávění, byl její úspěch

¹⁴³ Viz Příloha č. 1.

¹⁴⁴ Šašek, str. 81.

¹⁴⁵ Viz výše, str. 25-26.

¹⁴⁶ Viz Příloha č. 1.

¹⁴⁷ Šašek, str. 84.

¹⁴⁸ K tomuto tématu habilitační práce Martina Nejedlého, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, Praha, 2007.

¹⁴⁹ Viz Příloha č. 1.

¹⁵⁰ Šašek, str. 85.

zaručen vzorovým křesťanským chováním (jehož podstatou byl ovšem dar od Boha). Koneckonců kdo jiný než Bůh sám mohl odvrátit dlouhou válku, která devastovala život prostého člověka.¹⁵¹ Národnostní povaha jejich vítězství byla u Šaška odsunuta až na druhou kolej, přestože to byla právě národnostní rovina tzv. Stoleté války od 20. let 15. století,¹⁵² která připravila francouzskou mentalitu na příchod lidové hrdinky, zachránkyně národa. Rozšíření vyprávění o Janě, a obliba příběhu – díky níž se dostala i do deníku dvou českých poselstev v šedesátých letech 15. století – narostla jednak v lidovém prostředí (díky národnostnímu charakteru doby, „lidovému“ pojetí války, které Jana postavila do opozice proti kurtoazním způsobům boje¹⁵³ a splnění předpovědí), jednak v prostředí užší kultury výše postavených vrstev společnosti, k čemuž např. přispěl Jean Gerson svým dílem *Rozprava o Panně*.¹⁵⁴ Padesátá léta znamenala oživení této otázky, protože došlo k rehabilitaci Jany a zrušení rozsudku z jejího procesu. Záhy poté se však Janina sláva soustředila jen v lokálních vzpomínkách Orléansu (kde koneckonců příběh vyslechl panoš Jaroslav)¹⁵⁵ a věhlas se Janě z Arku vrátil až s Napoleonem a romantismem 19. století.¹⁵⁶ Osud Jany, tak jak jej převyprávěl Šašek, nabízí jednu analogii k českým dějinám. Jana byla nesmírně oblíbenou osobností už za svého života, a podobně jako u Mistra Jana Husa, hrozilo, že její ostatky by se mohly stát svatou relikvií při boji proti Angličanům. Proto „*její popel byl potom naházen do moře*“¹⁵⁷ O Husových ostatcích se v podobném smyslu vyjádřil Petr z Mladoňovic, svědek Husovy „obhajoby“ na Kostnickém koncilu: „*Aby to snad Čechové neměli na relikvii... A tak spolu se všemi řečenými popely oharků na jednu káru naložili a do řeky Rýna, který tam blízko teče, do hlubiny vhodili.*“¹⁵⁸

Do Francie se Lev z Rožmitálu se svými společníky podíval ještě jednou. Při cestě zpět od hrobu sv. Jakuba v Compostele projeli pobřežím jižní Francie. Tato část vyprávění není rozsáhlá a příliš ani nevybočuje z rázu deníku. Jako nejzajímavější se jeví návštěva

¹⁵¹ Nejedlý, Martin, *Jana z Arku*, in: *Historický Obzor*, 1997/3-4, str. 51-52.

¹⁵² Tamtéž, str. 50.

¹⁵³ Tamtéž, str. 52.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 52.

¹⁵⁵ Viz Příloha č. 2.

¹⁵⁶ Nejedlý, Martin, *Jana z Arku*, in: *Historický Obzor*, 1997/3-4, str. 56-57.

¹⁵⁷ Šašek, str. 85.

¹⁵⁸ Petr z Mladoňovic, *Zpráva o mistru Janu Husovi v Kostnici*, Praha, 1965, str. 174.

Avignonu a popis kraje Dauphiné. Ještě před Avignonem místní vyprávěli příběh zříceniny nad městem Nîmes.¹⁵⁹ Prý jí dal postavit pohanský král Uzes. Neobvyklé je, že si Šašek zapamatoval (popř. že mu bylo vůbec řečeno) i jméno zakladatele záhadné stavby. Pohan Uzes nebyl ledajaký bezvěrec, ve městě totiž dal „*vybudovati také veliký a krásný amfiteátr s nádherně vyzdobeným kostelem, v němž byly postaveny pohanské modly.*“¹⁶⁰ Aréna v Nîmes dodnes stojí a je možné se domnívat, že lidé si tradovali vyprávění o městském správci ještě z dob panování antického Říma. Samotný Avignon zaujal Šaška svými nejslavnějšími památkami. Papežský palác: „*velmi nádherný hrad, překrásně postavený.*“ A samozřejmě avignonský most: „*Toto město je obléváno hlubokou a širokou řekou Rhonou s velmi dlouhým kamenným mostem. Ne celé té cestě jsme neviděli mostu nádhernějšího. Polovina mostu náleží králi francouzskému, polovina papeži, takže na jednom konci vybírá clo papež, na druhém francouzský král.*“¹⁶¹ Krajina Dauphiné je u Šaška zárukou kontinuity královské vlády ve Francii. Neustále zde byl vychováván následník trůnu, který měl nastoupit i při náhlém úmrtí krále. Poloha Dauphiné a její přirozená hranice jakoby ji předurčovala k tak důležité úloze: „*Provincie to není veliká, ale velmi opevněná hradbou hor, se všech stran ji uzavírajících, takže je k ní přístup a stejně východ z ní toliko na jediném místě: těm místům, protože jsou to jakoby brány do země, říkají clausae. Tyto průsmyky jsou tak pevné, že se obyvatelé neobávají žádného nebezpečí, ani kdyby všichni křesťanští králové přitáhli dobývat jejich země, protože jsou stále opatřeny nejsilnějšími posádkami. Střelby jsme nikde neviděli větší množství než právě v těchto průsmycích.*“¹⁶² Zdůraznění uzavřenosti kraje a přehnaní jeho nedobytné síly je opět v tendencích literárních schémat celého deníku Václava Šaška z Bírškova.

¹⁵⁹ Viz Příloha č. 1.

¹⁶⁰ Šašek, str. 158.

¹⁶¹ Tamtéž, str. 158.

¹⁶² Tamtéž, str. 159-160.

4. Závěr

Struktura celé práce (tj. připomenutí některých důležitých dějinných jevů jako předpoklad k následné interpretaci cestopisů) velkou měrou napomohla dalšímu postupu. Práce s dvěma různými prameny znamenala nutnost individuálního přístupu ke každému z nich s ohledem na dobový význam dokumentu a roli jeho autora. Význam srovnání se ale ukázal při analýze příběhů, která čeští poslové vyslechli a která autoři deníku zaznamenali do svých děl. Komparace převyprávěných příběhů přinesla daleko úplnější představu o tradování a významu konkrétních vyprávění.

Zápisky panaře Jaroslava netvoří souvislý obraz „druhého“. Proto jsem byl nucen nahlédnout mezi řádky a z široké palety poznámek rekonstruovat Jaroslavovy názory. Autor sám totiž jen velice zřídka hodnotí, respektive jen nepřímo a bez další reflexe. Analýza vztahující se k politickým ceremoniím, intenzitě jednotlivých zápisů a především Jaroslavovým zkušenostem mi nicméně napomohla vytvořit představu o autorově vnímání řádů středověké společnosti. Pro Jaroslava je nejdůležitější společenskou vrstvou jednoznačně šlechta jako vůdčí sociální skupina. Vidí v ní zástupce celého společenského „těla“. Velký prostor věnuje také duchovenstvu a to především z kališnické pozice kritika pokažených mravů a nedůstojného světského vládnutí. Pokud je konkrétně jmenován městský patriciát, Jaroslav jej staví blíže ke společenskému postavení šlechty. Naproti tomu zbytek městského obyvatelstva má pro panaře Jaroslava stejnou (ne)atraktivitu jako obyčejný lid. Tento bezejmenný dav si nepřímo našel cestu do deníku, protože cestovatelé s ním byli neustále konfrontováni a také protože prostý lid se často projevoval otevřenou nedůvěrou vůči Čechům, tj. zatvrzelým kacírům. Zajímavý je pak neobyčejně velký prostor, který Jaroslav věnoval ženám, s nimiž se na cestách setkal.

Naproti tomu deník Šaška z Bířkova jako literární dílo poskytuje poměrně jasné hranice autorova hodnocení. Smysl Šaškova deníku je rozpoznatelný nejen obsahově, ale také výkladem formy, narativních strategií a použitých literárních forem. Oslava rytířské kultury přidává velký význam dvoru burgundského vévody, který měl naopak v Jaroslavově deníku zcela marginální význam. Nejproblematictější otázkou zůstává autenticita cestopisu. Pavlovský versus Šašek a jejich podíl na koncepci je jedním z problémů, které si jistě zaslouží další reflexi. Literární ambice Šaškova deníku potlačily význam prostého lidu, s nímž se na cestě setkali a který se prosadil (tj. ne přímým záměrem autora, ale díky formě jeho

vyprávění) do cestopisu panoše Jaroslava. Také francouzští a burgundští kněží nebyli zvláště velkým lákadlem pro Šaškovo vyprávění. Všechny jednoznačně zastínila šlechta. Charakterizují ji dvorská gesta a velkolepé chování. Téměř rituální chování šlechty je plné emocí a síly okamžiku. Dalo by říci, že Šaškova francouzská a burgundská šlechta zapadá do konceptu Johana Huizingy a jeho „*Podzimu středověku*“.

Oba cestopisy ukázaly, jak bylo ve středověku důležité uzнат legitimní vládu svého potencionálního partnera. Takovou funkci naplňoval zájem o sakrální prostory důležité především pro „druhého“ (Remeš, korunovační místo francouzských králů) nebo o rituály dodržované šlechtou a představující jejich oprávněnost vládnout (uvítání cizinců). Autoři obou cestopisů dbali na detaily gest a zdůraznění vybraného chování ve dvorském prostředí. „Druhé“, které respektovali (tj. především šlechtu), postavili do role elity té doby, jakýchsi „ztělesněných ideálů“ šlechtice a vysněného rytíře. Setkání s „druhým“ mnohdy funguje jako příležitost pro vznik vlastních identit. Ve zkoumaných cestopisech si tímto vnímáním „druhého“ připravili půdu pro vlastní postavení. Setkáním a diplomatickými rozhovory se vlastně sami postavili na roveň „druhého“. To souvisí se zahraniční politikou Jiřího z Poděbrad, snahou očistit české jméno v Evropě, dosáhnout obecného uznání tzv. Basilejských kompaktát a ospravedlnit svou vlastní vládu.

5. Citovaná a použitá literatura

5.1 Prameny

Deník panoše Jaroslava o poselstvu pana Albrechta Kostky z Postupic k Ludvíkovi XI., králi francouzskému, roku 1464, in: Urbánek, Rudolf, *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bírškova*, Praha, Evropský literární klub, 1940, str. 1-30.

Deník Václava Šaška z Bírškova o jízdě pana Lva z Rožmitálu po střední a západní Evropě r 1465-1467, doplněné výňatky ze zápisky Gabriela Tetzela, in: Urbánek, Rudolf, *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bírškova*, Praha, Evropský literární klub, 1940, str. 31-184.

Erben, Karel J., *Rada králi Jiřímu o zlepšení kupectví v Čechách*, in: Výbor z literatury české. Díl II. Od počátku XV. až do konce XVI. století, Praha, 1868, str. 777-792.

Fiala, Zdeněk (ed.), *Petra z Mladoňovic zpráva o mistru Janu Husovi v Kostnici*, přel.: František Heřmanský, Praha, SPN, 1965, 245 s.

Herbers, Klaus, Nola, Manuel Santos (eds.), *Liber sancti Jacobi (Codex Calixtinus)*, Santiago de Compostela, Ed. Xunta de Galicia, 1998.

Horky, Joseph Edmund, *Des böhmischen Freiherrn Löw von Rožmital und Blatna Denkwürdigkeiten und Reisen durch Deutschland, England, Frankreich, Spanien, Portugal und Italien*, Brün, 1824.

Kalousek, Josef (ed.), *Denník českého poselstva ku králi francouzskému roku 1464*, in: Archiv Český VII., Praha, 1887, s. 427-445.

Kejř, Jiří (ed.), *Text mírového návrhu krále Jiřího*, in: Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462/1464, Praha, Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, str. 59-79.

Palacký, František (ed.), *Denník poslů krále Jiřího ku králi francouzskému Ludvíkovi XI. léta 1464 vyslaných*, in: Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách 1/1827, str. 40-67.

Palacký, František (ed.), *Psaní králi Jiřímu z města Viterbie léta 1461 8. srpna od nejmenovaného (Ze starého rukopisu)*, in: Časopis Společnosti vlasteneckého Museum v Čechách, 1828/2, str. 21–24.

Patera, A. (ed.), *Poselství krále Jiřího do Říma k papeži r. 1462*, in: *Archiv český, díl VIII*, Praha, 1888, str. 321-364.

Šmahel, František, *Antoine Marini de Grenoble et son Mémoire sur la nécessité d'une alliance anti-turque*, in: *La noblesse et la croisade à la fin du Moyen Âge (France, Bourgogne, Bôhème)*, Martin Nejedlý, Jaroslav Svátek (eds.), Toulouse, 2009, str. 205-232.

Tetzel, Gabriel, *Cestovní deník Lva z Rožmitálu a na Blatné 1465-1467*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2003, 67 s.

5.2 Literatura

Bobková, L., Neudertová, M. (eds.), *Cesty a cestování v životě společnosti. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně, 1995, 498 s.

Čornej, Petr, Bartlová, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437-1526*, Praha, Litomyšl, Paseka, 2007, 839 s.

English, Brigitte, *Erhard Etzlaub's projection and methods of mapping*, in: *Imago Mundi*, 48/1996, str. 103-123.

Guillebert de Lannoy. Cesty a poselstva, Jaroslav Svátek, Martin Nejedlý, Olivier Marin, Pavel Soukup (eds.), Praha, Scriptorium a CMS, 2009, 264 s.

Havelka, Miloš, *K problému „symbolických center“ české historické paměti*, in: *Dějiny a smysl. Obsahy, akcenty a posuny „české otázky“ 1895-1989*, Praha, NLN, 2001, str. 6-43.

Huizinga, Johan, *Podzim středověku*, Praha, Paseka, 2010, 422 s.

Kovář, M., Horčíčka, V., *Dějiny Evropské integrace I*, Praha, Triton, 2005, 151 s.

Kuchař, Karel, *Mapový obraz Čech před 500 lety*, in: *Kartografický přehled* 8/1954, str. 64-71.

- Kuchař, Karel, *Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. díl. Mapy českých zemí do poloviny 18. století*, Praha, Ústřední správa geodézie a kartografie, 1959, 68 s.
- Le Goff, Jacques, *Za jiný středověk. Čas, práce a kultura na středověkém Západě: 18 esejů*, Praha, Argo, 2005, 436 s.
- Macek, Josef, *Jiří z Poděbrad*, Praha, Svobodné slovo, 1967, 272 s.
- Malaníková, Michaela, *Ke vzniku cestopisu Václava Šaška z Bírškova, a možností jeho interpretace*, *Studia Historica Brunensia*, 2008, č. 55, str. 21-33.
- Małysz, Bohdan, „*Nábožný a mravní rigorismus*“? *Vzájemné hodnocení Čechů a cizinců v době Poděbradské ve světle cestopisu panoše Jaroslava*, in: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 23*, Brno, 2009, str. 15-32.
- Małysz, Bohdan, *Najstarsza czeska relacja podróżnica. Poselstwo Jerzego z Podiebradów do Francji w roku 1464 w świetle dziennika Jaroslawa*, Czeski Cieszyn, Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2004, 127 s.
- Martínek, Jiří, Martínek, Miloslav, *Kdo byl kdo. Naši cestovatelé a geografové*, Praha, Libri, 1998, 509 s.
- Maur, Eduard, *Paměť hor. Šumava, Říp, Blaník, Hostýn, Radhošť*, Praha, Havran, 2006, 375 s.
- Moldanová, Dobrava (ed.), *Cesty a cestování v jazyce a literatuře. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. 9. 1994*, *Acta Universitatis Purkynianae 11. Studia litteraria et linguistica*, Ústí nad Labem, 1995, 236 s.
- Michaud-Fréjaville, Françoise, *Le voyage du seigneur Léon de Rozmital en occident, un apprentissage?*, in: *Voyages et voyageurs au Moyen age. XXVIe Congrès de la S.H.M.E.S.* (Limoges-Aubazine, mai 1995), Paris, Publications de la Sorbonne, 1996, str. 31-51.
- Michaud-Fréjaville, Françoise, *Dangereux Occident. Le voyage de Léon de Rozmitál jusqu' à Saint-Jacques de Compostelle*, in: *Espace vécu, mesuré, imaginé. Numéro en l'honneur de Christiane Deluz, Cahiers de recherche médiévales (XIIIe-XVe siècles)*, 3/1997, str. 57-69.

Nejedlý, Martin, *Fortuny kolo vrtkavé. Láska, moc a společnost ve středověku*, Praha, Aleš Skřivan ml., 2003, 426 s.

Nejedlý, Martin, *Jana z Arku*, in: *Historický Obzor*, 3-4/1997, str. 50-57.

Nejedlý, Martin, *Na dobrodružných stezkách. Zvědové pozdního středověku (I. část)*, in: *Historický Obzor* 11-12/2008, str. 242-256.

Nejedlý, Martin, *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, Praha, Scriptorium, 2007, 503 s.

Nejedlý, Martin, *Traité de paix et ambassades de bonne volonté de Georges, le « roi hussite »*, In: *De la Bohême jusqu'à Compostelle. Aux sources de l'idée d'union européenne*, Denise Péricard-Méa (ed.), Biarritz, Atlantica, 2008, 410 s.

Novotný, Robert, *Spory o přednost ve středověku a na počátku raného novověku*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Martin Nodl, Martin Wihoda (eds.), Brno, 2008, str. 185-202.

Ohler, Norbert, *Cestování ve středověku*, Praha, H&H, 2003, 516 s.

Palacký, František, *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě I.-V.*, Praha, 1930.

Pánek, Jaroslav, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský a česká šlechta*, in: *Okresní archiv v Olomouci* 1989, Olomouc, 1990, str. 35-58.

Schnerb, Bernard, *L'État Bourguignon 1363-1477*, Paříž, Perrin, 2005, 474 s.

Téra, Michal, *Perun – bůh hromovládce. Sonda do slovanského archaického náboženství*, Červený Kostelec, Pavel Mervart, 2009, 380 s.

Třeštík, Dušan, *Mýty kmene Čechů (7.-10. století). Tři studie ke „starým pověstem českým“*, Praha, NLN, 2003, 291 s.

Urbánek, Rudolf, *České cesty na západ a nejstarší dva české cestopisy*, in: *Ve službách Jiříka krále. Deníky panoše Jaroslava a Václava Šaška z Bříkova*, Praha, 1940, str. IX-LXVIII.

Urbánek, Rudolf, *K české královské pověsti*, in: *Časopis přátel starožitností českých v Praze*, 1915-1918.

Urbánek, Rudolf, *Věk poděbradský. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460-1464*, Praha, ČSAV, 1962, 823 s.

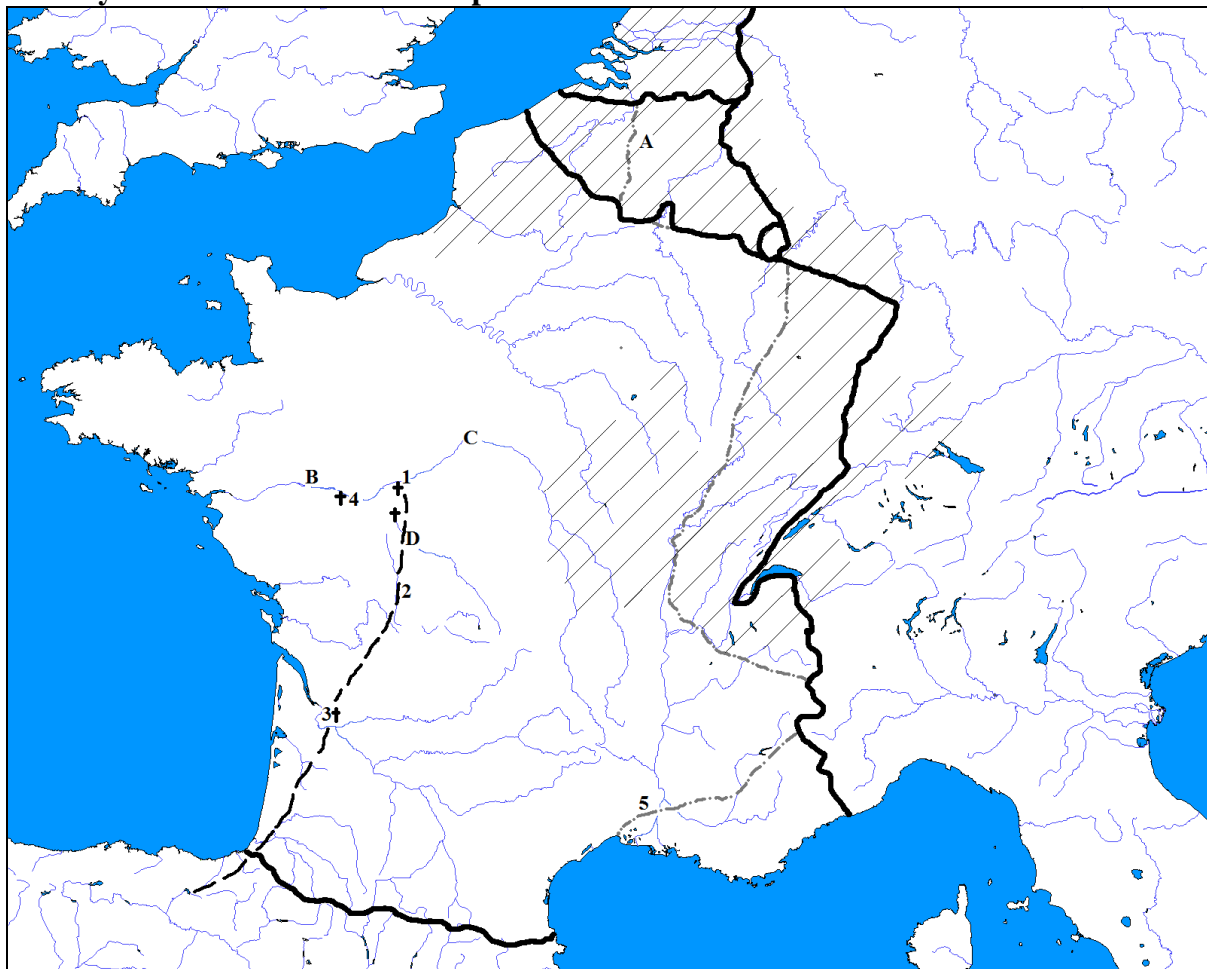
Verdon, Jean, *Voyager au Moyen Âge*, Paris, Perrin, 2007, 407 s.

Vondráková, Monika, *Homo viator čili člověk putující. Několik poznámek ke středověkému putování ke hrobu sv. Jakuba Staršího*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Historica 33/2007, str. 35-51.

Vondráková, Monika, *Svatojakubské poutní cesty*, in: Slánské rozhovory 2004. Španělsko. Filosofie, teologie, dějiny umění, literatura, Slaný, 2005, str. 41-53.

Příloha č. 1

Milníky na cestě Lva z Rožmitálu podle Václava Šaška z Bířkova.

Legenda k příloze:

———— Současné hranice Francie, Belgie, Nizozemí a Lucemburska.

-.-.-.- Hranici Francouzského království v době cesty Lva z Rožmitálu.

..... Průběh tzv. *Via Turonensis*, jak ji popisuje „Průvodce poutníka do Compostely“ v souboru *Liber sancti Jacobi*.

(křížek) Místa kultu zmíněná Šaškem v souvislosti s poutí do galicijské Compostely.

(šrafa) Přibližná poloha Burgundského vévodství.

Místa důležitých setkání:

A – Brusel (burgundský vévoda)

B – Angers (sicilský král)

C – Meung (francouzský král)

D – Chatellerault (bratr francouzského krále)

Místa paměti:

1 – místo narození Ludvíka XI. v Amboise.

2 – vyprávění o Meluzíně v Lusignan.

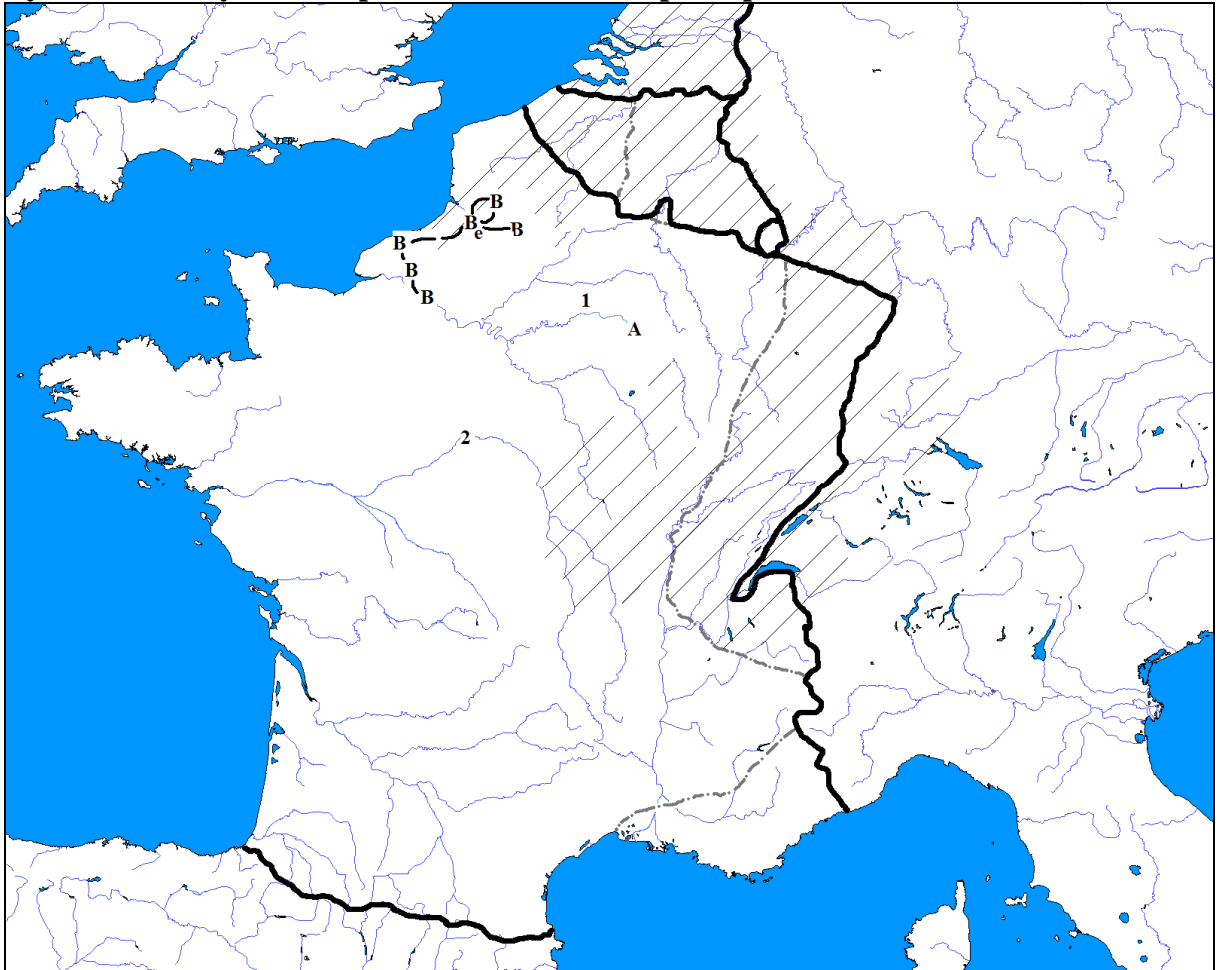
3 – příběh o Janě z Arku v Blaye.

4 – Vzpomínka na české posly krále Ladislava v „Sose“ poblíž Saumuru.

5 – příběh pohanského krále Uzese v Nîmes.

Příloha č. 2

Vybrané milníky na cestě poselstva z roku 1464 podle panaře Jaroslava.

Legenda k příloze:

———— Současné hranice Francie, Belgie, Nizozemí a Lucemburska.

-.-.-.- Hranici Francouzského království v době cesty poselstva.

----- Cesta při jednání s francouzským králem.

(šrafa) Přibližná poloha Burgundského vévodství.

Místa důležitých setkání se šlechtici:

A – Bar le Duc (sicilský král)

B – Jednání s královskou radou a Ludvíkem XI. (Doullens, Abbeville, Dompierre, Abbeville, Dieppe, Neuville, Rouen)

Místa důležitých setkání s patriciátem:

e – Abbeville

Důležitá místa paměti:

1 – Remeš

2 – Orléans, vyprávění o Janě z Arku.